

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
NEODVISNOST REVIZORJA**

Ljubljana, september 2003

JANA POLDA

IZJAVA

Študentka Jana Polda izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Marjana Odarja in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1 NEODVISNOST REVIZORJA	2
1.1 OPREDELITEV NEODVISNOSTI REVIZORJA	2
1.2 ETIKA V SPREMENLJIVEM GOSPODARSKEM OKOLJU	3
2 ORGANIZACIJE S PODROČJA RAČUNOVODSTVA IN REVIZIJE	4
2.1 MEDNARODNO ZDRUŽENJE RAČUNOVODIJ (INTERNATIONAL FEDERATION OF ACCOUNTANTS - IFAC).....	5
2.2 MEDNARODNI ODBOR ZA RAČUNOVODSKE STANDARDE (INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD – IASB)	5
2.3 ZVEZA RAČUNOVODSKIH STROKOVNJAKOV (FEDERATION DES EXPERTS COMPTABLES EUROPEENS – FEE).....	5
2.4 ODBOR ZA REVIDIRANJE (COMMITTEE ON AUDITING)	6
2.5 KOMISIJA ZA VREDNOSTNICE IN BORZE (SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION – SEC). 6	
2.6 AMERIŠKI INŠTITUT POTRJENIH JAVNIH RAČUNOVODIJ (AMERICAN INSTITUTE OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS - AICPA).....	7
2.6.1 OBRAVNAVANJE NEODVISNOSTI PRI SEC IN AICPA.....	7
3 AMERIŠKI KORPORACIJSKI ŠKANDALI IN VPLIV NA REVIZORSKO STROKO	9
3.1 RAČUNOVODSKI ŠKANDALI.....	9
3.2 ENRON	9
3.2.1. NEODVISNOST REVIZORJEV PRI REVIDIRANJU ENRONA.....	11
3.2.3. ENRONOV STEČAJ	11
3.3 ODZIVI STROKE NA KORPORACIJSKE ŠKANDALE	12
3.3.1 SPREMEMBE V ZDA	12
3.3.2 SPREMEMBE V EVROPSKI UNIJI	14
3.3.3 SPREMEMBE V SLOVENIJI.....	15
3.4 POSTOPKI ZA ZAGOTAVLJANJE VEČJE NEODVISNOSTI REVIZORJEV	17
3.4.1 SPREMEMBA STANDARDOV REVIDIRANJA	17
3.4.2 POVEČANJE VLOGE REVIZIJSKIH ODBOROV V PODJETJIH.....	17
3.4.2.1 Sodelovanje med revizorjem in revizijskim odborom	19
3.4.2.2 Prednosti revizijskega odbora	19
3.4.2.3 Problemi, povezani z revizijskim odborom	20
3.4.3 DOSLEDNO LOČEVANJE REVIZIJSKIH IN NEREVIZIJSKIH STORITEV	20
3.4.4 SPREMEMBE V ORGANIZACIJSKEM USTROJU REVIZIJSKIH PODJETIJ	21
3.4.5 ZAMENJAVA REVIZORJA PO POTEKU DOLOČENEGA ŠTEVILA LET IN DRUGE OMEJITVE PRI DELU	22
3.4.6 NADZOR NAD DELOVANJEM REVIZIJSKIH PODJETIJ	22
3.4.7 NENEHNO IN KAKOVOSTNO IZOBRAŽEVANJE REVIZORJA.....	23

4	POGLEDI NA NEODVISNOST REVIZORJEV V PRAKSI	23
4.1	ANALIZA ANKETE	25
4.1.1	ANALIZA PRVEGA DELA ANKETE - KODEKS POKLICNE ETIKE.....	25
4.1.2	ANALIZA DRUGEGA DELA ANKETE – ENRON	29
	SKLEP.....	31
	LITERATURA	33
	VIRI.....	35
	SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH POJMOV	
	PRILOGE	

UVOD

V današnjem času postajajo odločitve strokovnjakov vse bolj zapletene in obsežne, zato jih interesne skupine vse teže nadzorujejo in presojujejo. Kodeksi poklicne etike določajo namen in način delovanja posamezne poklicne skupnosti. Vendar pa se strokovnjaki v različnih etičnih dilemah pogosto soočajo s subjektivno presojo. Ob različnih pritiskih okolja in družbe se morajo pogosto upreti skušnjavi. Strokovnjaki ne smejo popustiti pri svojih osebnih stališčih, kajti strokovno in etično napačne odločitve lahko povzročijo obsežne in škodljive družbeno-ekonomske posledice.

Propad Enrona je bil največji bankrot v ZDA. Pokazalo se je, da je v Združenih državah Amerike nekaj narobe z razkrivanjem poštenih informacij o poslovanju družbe, z vlogo revizorjev v podjetjih in z obstoječimi računovodskimi pravili. Samo dejstvo, da so vodilni v Enronu prirejali bilančne podatke in da revizijska družba Arthur Andersen ni opazila nobenih nepravilnosti, je omajalo zaupanje investitorjev, javnosti v ZDA in tudi drugod po svetu.

Revizorjeva neodvisnost je eno izmed temeljnih revizijskih načel. V sedanjem spreminjajočem se gospodarskem okolju je posebej ogrožena, saj vlada precejšnja konkurenca med revizijskimi podjetji, kar vodi do pretiranega pehanja za večji zaslužek. Revizijska podjetja so se začela ukvarjati z nerevizijskimi storitvami, ki so jih opravljali pri svojih naročnikih. Neodvisnost revizorja postane vprašljiva, če poleg revizije revizijska družba opravlja tudi davčno svetovanje, vodi računovodstvo in tudi svetovanje menedžmentu.

Revizor mora pri svojem delu upoštevati temeljno revizijsko načelo – neodvisnost, kajti če je njegova neodvisnost vprašljiva, so lahko pristransko ocenjeni tudi računovodski izkazi podjetja. Tako delovanje pa ni v skladu s poklicno etiko revizorjev.

Diplomsko delo poleg uvoda in sklepa sestavljajo še štirje sklopi. Prvi zajema prvo poglavje in opisuje pojem neodvisnost revizorja. Naslednji sklop je namenjen pregledu mednarodnih organizacij s področja računovodstva in revizije. Podrobno pa tudi predstavim razlike v neodvisnosti revizorja med organizacijama SEC in AICPA.

Tretji in četrti del sta osrednja dela diplomske naloge. V tretjem delu najprej obravnavam računovodske škandale z najbolj odmevnim škandalom podjetja Enron, opišem njegovo poslovanje in na koncu stečaj podjetja. V naslednjem delu tega poglavja opisujem spremembe, ki so jih uvedle ZDA, Evropska unija in Slovenija po propadu Enrona. Podam tudi podrobno opisane postopke za zagotovitev neodvisnosti revizorjev.

Četrti del se v celoti nanaša na obdelavo ankete, ki sem jo izvedla med pooblaščenimi revizorji. To poglavje je razdeljeno na dva dela. Prvi del se nanaša na kodeks poklicne etike,

drugi del pa se nanaša na propad Enrona in na postopke za zagotavljanje večje neodvisnosti revizorjev.

1 NEODVISNOST REVIZORJA

1.1 OPREDELITEV NEODVISNOSTI REVIZORJA

Uporabniki revizijskih poročil so lastniki, investitorji, finančne institucije, upniki, dobavitelji, zaposleni, sindikati in širša javnost. Ne zadovoljuje jih le poročilo o številčno izraženih uspehih podjetja, doseženih v preteklosti. Vse odločneje se poudarja zahteva po revidiranih informacijah o realnosti načrtovanja, poslovnih izidih delov podjetja, sestavinah dodane vrednosti, oceni kadrovskih sposobnosti in podobnem. Zahteva po neodvisnosti revizorja je zato še toliko pomembnejša. Na drugi strani pa je seveda tudi pomembno, kako dojema revizorjev status javnost, torej kako se njegova neodvisnost kaže navzven. Javna podoba je rezultat upoštevanega povprečja, kar še posebej velja za ocenjevanje po merilih morale (Pusar, 1999, str. 8).

Neodvisnost revizorja je eno izmed temeljnih revizijskih načel. Temeljna revizijska načela obravnavajo najširše splošno priznana pravila za delovanje revizijske stroke ter oblikujejo podlago za standarde in postopke revidiranja pri izvajanju nalog (Kodeks etike MZRS za računovodske strokovnjake, 2003, str. 57).

Neodvisnost lahko opredelimo:

- kot neodvisnost mnenja – miselnost, ki dopušča oblikovanje mnenja, ne da bi bilo pod kakim vplivom, ki bi ogrožal strokovno presojo, ter omogoča posamezniku delovati neoporečno, nepristransko in s strokovnim dvomom (Kodeks etike MZRS za računovodske strokovnjake, 2003, str. 57).

- kot neodvisnost po videzu – izogibanje dejstvom in okoliščinam, ki so tako pomembni, da bi razumna in obveščena tretja stranka, ki pozna vse ustrezne informacije, tudi uporabljena varovala, utemeljeno sklepala, da je neoporečnost, nepristranskost ali strokovni dvom podjetja računovodskih strokovnjakov ali člana skupine za pridobivanje zagotovil ogrožen (Kodeks etike MZRS za računovodske strokovnjake, 2003, str. 57).

Zveza evropskih računovodskih strokovnjakov (FEE) poudarja, da je neodvisnost poglavitno sredstvo, s katerim revizor pokaže, da lahko objektivno opravi svoje delo. Pri tem je treba razlikovati med dvema vrstama neodvisnosti. Prva je neodvisnost njegove volje (Independence of mind), ki se nanaša na upoštevanje vseh dejstev, ki so pomembna za opravljanje revidiranja. Druga vrsta neodvisnosti pa je neodvisnost kot vtis, ki ga revizor daje nevtralnemu zunanjemu opazovalcu (Independence in apperance). Pri tej neodvisnosti gre za

izognitev dejstvom in okoliščinam, ki bi povzročile, da bi opazovalec v primeru, da bi za njih vedel, podvomil v revizorjevo neodvisnost (The Role of Accounting and Auditing in Europe, 2003).

Revizor mora imeti neodvisno mnenje o vseh zadevah, ki se nanašajo na izvedbo naročila. Neodvisnost je posledica revizorjeve odgovornosti do uporabnikov računovodskih izkazov. Ker ti nimajo možnosti preverjanja resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov, se opirajo na delo neodvisnega revizorja. Če je njegova neodvisnost vprašljiva, sta vprašljivi tudi neoporečnost in nepristranskost računovodskih izkazov. Neodvisnost je podrobneje obdelana v kodeksu poklicne etike zunanjih revizorjev (Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, 1994, str. 63).

Z dvomom v revizorjevo neodvisnost revizija izgubi znake, ki so ji lastni in izhajajo iz večjega zaupanja javnosti v verodostojnost trditev posloводства (ravnateljstva), kar je bistvo revizorjeve izjave (mnenja) o računovodskih izkazov ali trditvah ravnateljstva, s tem pa njegovo mnenje postane odveč (Pusar, 1999, str. 51).

1.2 ETIKA V SPREMENLJIVEM GOSPODARSKEM OKOLJU

Kodeksi etike so vodilo in sodilo pri opravljanju poklicne dolžnosti, opora pri delovanju v skladu z osebnimi vrednotami ter pomoč pri doseganju zaupanja nadrejenih, lastnikov in javnosti. Kot temelj strokovnjakovega samonadzora prispevajo k dolgoročni uspešnosti organizacije, uveljavitvi stroke in kultura pravne osebe (Kelhar, 2003, str. 58).

Etična zavest je še posebej pomembna v spreminjajočem se gospodarskem okolju. Odločitve strokovnjakov postajajo vse bolj pomembne in zapletene. Sistematična rešitev so kodeksi etike. S kodeksi je mogoče povečati občutljivost za zaznavanje etično spornih zadev, ki se pojavljajo med delom strokovnjaka. Kodeksi so (Kodeksi etike poslovnega finančnika, 2002, str. 129-152):

- vodilo pri opravljanju poklicnih dolžnosti, ki dopolnjuje zunanje in notranje predpise pravne osebe, saj dejanja, ki niso izrecno prepovedana, niso nujno tudi etična;
- sodilo za presojo odločanja in ravnanja strokovnjaka z etičnega zornega kota;
- opora v posameznikovem delovanju v skladu z osebnimi vrednotami in vrednotami okolja;
- pomoč pri doseganju zaupanja nadrejenih, lastnikov in javnosti;
- pravila o ravnanju, s katerimi posameznik prispeva k dolgoročni uspešnosti pravne osebe, v kateri deluje;

- temelj samonadzora za strokovnjake na področju etičnega delovanja;

- prispevek k urejanju stroke in kulture pravne osebe, s tem pa tudi kulture družbe, ki je v skladu s prevladujočimi vrednotami ljudi.

Etični standardi zahtevajo predvsem strokovnjakovo moralno zavezo, to je osebno odločitev za etično ravnanje. Strokovnjak potrebuje pa tudi etično zavest, sposobnost dojemati etično plat okoliščin (Taylor, Glanzen, 1996, str. 125).

Po mnenju Ameriškega inštituta potrjenih javnih računovodij (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA) naj bi bile spremenjene gospodarske razmere, predvsem upad realnih naložb, precenjenost delnic tehnoloških podjetij ter splošne politične in gospodarske razmere, poglavitni vzroki za zlom kapitalskih trgov in s tem tudi propadom velikih korporacij, ki so se končale z milijonskimi izgubami vlagateljev, naraščajočo brezposelnostjo in splošnim nezaupanjem v strokovno javnost (Impact of the Current Economics and Business Environment on Financial Reporting, 2003).

Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij navaja, da je pošteno in objektivno prikazovanje gospodarskega stanja spremenjeno zaradi vsevečjega pritiska vlagateljev in naraščajoče konkurence (The Information Needs for Users, 2003). Etično neustrezno ravnanje podpira neprimerne uporabe lastniških in drugih instrumentov, pogosto pa tudi navaja zaposlene k uporabi pretirano ugodnim napovedim in selektivni uporabi ali celo zlorabi obstoječih računovodskih načel. Gospodarske razmere zaradi neugodnih napovedi ali pretiranih zahtev lastnikov silijo vodstva različnih podjetij k uporabi kreativnih, etično spornih računovodskih metod. Kreativno računovodstvo je poljubno, zavestno in načrtno preoblikovanje računovodskih izkazov v okviru obstoječih pravil (Naser, 1993, str. 2).

Temeljna pomanjkljivost kodeksov etike je njihova togost. Omejitve, ki jih kodeksi postavijo, v veliko primerih ne morejo slediti spreminjajočemu se gospodarskemu okolju. Pretresi v vodilnih ameriških korporacijah so le delno posledica neustrezne in pomanjkljive zakonodaje oziroma odsotnosti poklicno etične ureditve. Spreminjajoče se gospodarsko okolje je nenehno posegalo na zakonsko postavljene omejitve, strokovnjaki in javnost pa nista bila sposobna zagotoviti orodja, s katerimi bi lahko preprečila neetična ravnanja. Prav ameriški korporacijski škandali so povzročili skrb za etično neoporečnost strokovnih odločitev (Kelhar, 2003, str. 44).

2 ORGANIZACIJE S PODROČJA RAČUNOVODSTVA IN REVIZIJE

Obstaja mnogo različnih organizacij s področja računovodstva in revizije. Opisala sem samo tiste, ki se nanašajo na obravnavano temo diplomskega dela.

2.1 MEDNARODNO ZDRUŽENJE RAČUNOVODIJ (INTERNATIONAL FEDERATION OF ACCOUNTANTS - IFAC)

Mednarodno združenje računovodij (International Federation of Accountants – IFAC) ima sedež v New Yorku in je globalna organizacija s področja računovodske stroke. V njegovem okviru deluje tudi Odbor za mednarodne revizijske in zavarovalne standarde (International Audit and Assurance Standards Board - IAASB), ki izdaja mednarodne revizijske standarde (ISA) (Mednarodno združenje računovodij, 2003).

V okviru tega združenja je bila oblikovana delovna skupina za povrnitev zaupanja javnosti v finančno poročanje (The IFAC Task Force on Rebuilding Public Confidence in Financial Reporting). Določila in analizirala naj bi vzroke za izgubo zaupanja ter predlagala ukrepe za njihovo povrnitev. Skupina naj bi proučila tudi razlike med posameznimi državami glede stopnje izgube zaupanja in njenimi vzroki ter razčlenila vzorce približevanja na področjih, kot so finančno poročanje, upravljanje podjetij in zunanje revidiranje podjetij (Mednarodno združenje računovodij, 2003).

V letu 2001 je IFAC sprejel tudi kodeks etike za računovodske strokovnjake (IFAC Code of Ethics for Professional Accountants). Ta mednarodni kodeks naj bi bil vzorec za etične napotke v posameznih državah. Predstavlja standarde vedenja računovodskih strokovnjakov in revizorjev (Kodeks etike MZRS za računovodske strokovnjake, 2003, str. 55-168).

2.2 MEDNARODNI ODBOR ZA RAČUNOVODSKE STANDARDE (INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS BOARD – IASB)

Mednarodni odbor za računovodske standarde (International Accounting Standards Boards - IASB) s sedežem v Londonu je neodvisna organizacija za določanje mednarodnih računovodskih standardov (International Accounting Standards - IAS). Namen odbora je razvijanje visoko kvalitetnih računovodskih standardov. Pri svojem delu se povezujejo tudi z nacionalnimi organizacijami, ki določajo te standarde, hkrati pa je njihov cilj tudi približevanje standardov po svetu (Mednarodni odbor za računovodske standarde, 2003).

2.3 ZVEZA RAČUNOVODSKIH STROKOVNJAKOV (FEDERATION DES EXPERTS COMPTABLES EUROPEENS – FEE)

Zveza računovodskih strokovnjakov (Federation des Experts Comptables Europeens – FEE) ima sedež v Bruslju in je predstavniška organizacija s področja revizijske stroke v Evropi. Združuje ima 41 strokovnih teles iz 29 različnih držav. Ne ukvarja se samo z revizijo ampak tudi z računovodstvom, etiko, davčnim področjem, bančništvom, zavarovalništvom in gospodarskim pravom družb. Sodeluje z različnimi institucijami v EU.

Na področju revizijske stroke in na področju harmonizacije revizijskih standardov ima med mednarodnimi organizacijami najpomembnejšo vlogo v Evropi. Z njo se redno posvetujejo Evropska komisija (Committee on Auditing) in druge mednarodne in nacionalne organizacije.

Ena izmed nalog FEE-ja je tudi zastopanje evropske revizijske stroke na mednarodnem nivoju. Na tem področju sodeluje z Mednarodnim združenjem računovodij (IFAC) in z Mednarodnim odborom za računovodske standarde (IASB) (Zveza računovodskih strokovnjakov, 2003).

2.4 ODBOR ZA REVIDIRANJE (COMMITTEE ON AUDITING)

Odbor za revidiranje (Committee on Auditing) deluje v okviru Evropske komisije. Odgovoren je za kvaliteto revizije. Ustanovljen je bil leta 1998 s posebnim sporočilom Evropske komisije o zakonsko obvezni reviziji. Cilj odbora je usklajevanje pogleda na zakonsko obvezno revizijo v Evropski uniji, poudarek daje zadevam, ki niso pokrite z obstoječo zakonodajo. Med drugim odbor pregleduje mednarodne standarde revidiranja (International Standards of Audit - ISA). Glavne naloge Odbora za revidiranje pa spadajo tudi raziskovanje zunanjih sistemov zagotavljanja kvalitete revidiranja in določanje minimalnih zahtev, ki se morajo upoštevati na enotnem trgu, ter raziskovanje temeljnih načel revizorjeve neodvisnosti in objektivnosti (Communication from the Commission on statutory audit the European Union: the way forward (98/C143/03), 2003).

2.5 KOMISIJA ZA VREDNOSTNICE IN BORZE (SECURITIES AND EXCHANGE COMMISSION – SEC)

Organizacija, ki dejavno vpliva na oblikovanje in uporabo računovodskih načel v Združenih državah Amerike je Komisija za vrednostnice in borze (Securities and Exchange Commission – SEC), je bila ustanovljena leta 1934 kot organizacija, ki je v pomoč računovodskim strokovnjakom. Kot organizacija ima veliko moč na področju oblikovanja revizijskih standardov in standardov upravljanja.

SEC skrbi, da investitorji dobivajo ustrezne računovodske informacije o podjetjih, ki javnosti prodajajo vrednostnice. SEC ima zakonodajno oblast, opredeljuje neodvisnost mnogo širše kot strokovni standardi (Komisija za vrednostnice in borze, 2003).

2.6 AMERIŠKI INŠTITUT POTRJENIH JAVNIH RAČUNOVODIJ (AMERICAN INSTITUTE OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS - AICPA)

Ena izmed najbolj vplivnih revizijskih organizacij v Združenih državah Amerike je Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij (American Institute of Certified Public Accountants - AICPA). Prostovoljni člani so revizorji iz vseh zveznih držav in z različnih območij. Na tej ravni opravlja AICPA veliko nalog, ki jih na nižji ravni opravljajo društva v zveznih državah. Različni odbori poleg tega izdajajo veljavne razglase o računovodskih načelih. Kodeks AICPA o poklicnem vedenju je plod dolgoletnega razvoja (Taylor, Glanzen, 1996, str. 63).

2.6.1 OBRAVNAVANJE NEODVISNOSTI PRI SEC IN AICPA

V ZDA imata vodilno vlogo na področju obravnavanja in nadziranja neodvisnosti revizorja organizaciji SEC in AICPA. Podrobneje predstavljam najpomembnejše značilnosti in razlike v obravnavanju neodvisnosti med omenjenima organizacijama.

SEC obravnava neodvisnost v pravilu 2-10b-Regulation S-X. To pravilo je zelo podobno pravilu neodvisnosti pri AICPA. SEC in AICPA opredelita pravilo neodvisnosti, vendar se pojavljajo razlike med strogostjo upoštevanja tega pravila. Razlike se pojavljajo predvsem na področjih kot so: knjigovodstvo, družinske vezi, finančni interesi in nekdanji partnerji (Robertson, 1990, str. 112-114).

Na kratko predstavljam najpomembnejše značilnosti in razlike v obravnavanju neodvisnosti med organizacijama AICPA in SEC po področjih (Robertson, 1990, str. 112-114):

Računovodstvo

SEC ne dovoljuje združevanja računovodstva in revizije v istem podjetju, medtem ko AICPA meni, da neodvisnost ni kršena, če računovodje - revizorji najprej pripravijo naročnikove izkaze, ki jih nato revizor revidira. V vsakem primeru se mora naročnik zavedati, da je sam odgovoren za računovodske odločitve in za računovodske izkaze. Za SEC sta ti dve aktivnosti nezdružljivi, ker revizor ne more biti neodvisen, če revidira računovodske izkaze, ki jih je predhodno sestavil sam.

Družinske vezi

SEC meni, da je neodvisnost kršena v primerih, ko je revizor v sorodstvu (otroci, bratje, sestre, stari starši, bivši partnerji ali njihov zakonec) z osebo, ki ima neposredne finančne interese v podjetju, ki ga revizor revidira.

Finančni interes

SEC je glede s finančnih interesov bolj dosleden kot AICPA. Tendenca se kaže v previdnosti in preučevanju na finančnih zvezah, skupnih investicijah, ki nastajajo pri združevanju podjetij in ostalimi skupnih tveganjih pri vlaganjih. Po mnenju SEC lahko taka finančna vlaganja škodujejo neodvisnosti revizorja kot tudi revizijskega podjetja.

Bivši partnerji

SEC je bolj dosleden na tem področju kot AICPA. SEC meni, da gre za kršenje revizijske neodvisnosti, če:

- je bivši partner, ki je v preteklosti opravljal revizijo, postal član uprave pred potekom dveh let, ko je zapustil revizijsko podjetje ali se upokojil;
- je bivši partner, ki je pomemben v naročnikovem podjetju, postal direktor ali član uprave revizijskega podjetja pred potekom petih let;
- bivši partner postane direktor ali član uprave revizijskega podjetja in hkrati naročnikovega podjetja.

AICPA-jeva pravila so podobna, vendar ne določajo časovnega obdobja.

Wallance navaja tudi primere, pri katerih revizor ni neodvisen v povezavah z osebo, naročnikom ali povezanimi družbami naročnika (Wallance, 1991, str. 180):

- s katerimi je bil v času, za katerega so sestavljeni revidirani računovodski izkazi ali v času opravljanja revizije, povezan revizor, njegovo podjetje ali zaposleni kot ustanovitelj, podpisnik, direktor, uslužbenec ali zaposleni, razen v primeru, ko ni domneve za kršitev neodvisnosti podjetja, če je pri revizijskem podjetju zaposlen bivši zaposleni naročnika, ali pa ne sodeluje pri revidiranju naročnika ali povezanih družb in nima več stikov s osebjem naročnika;
- v primeru neposredne ali posredne, namerne ali nenamerne finančne koristi revizorja, njegovega podjetja ali zaposlenih v času, za katerega so bili sestavljeni računovodski izkazi, oziroma do časa izdaje revizorjevega mnenja.

Obe pravili se nanašata na partnerje revizijskih družb, vse zaposlene, ki sodelujejo v revizijskem pogledu ali so v skupnem prostoru (pisarni) z zaposlenimi, s katerimi je sodelovanje pri revizijskem pogledu pomembno (Wallance, 1991, str. 180).

3 AMERIŠKI KORPORACIJSKI ŠKANDALI IN VPLIV NA REVIZORSKO STROKO

3.1 RAČUNOVODSKI ŠKANDALI

Računovodski škandali pomenijo spremembe za revizorsko kot tudi za računovodsko stroko, saj se je v določeni meri izgubila verodostojnost in ugled, ki sta temeljnega pomena za to stroko.

Revizorjevo neodvisnost ogroža pehanje za večjimi zaslužki, tako da so se revizijska podjetja začela ukvarjati z nerevizijskimi storitvami, ki so jih opravljali pri svojih naročnikih. Težave z neodvisnostjo nastanejo, če poleg revizije revizijska družba opravlja tudi davčno svetovanje, vodi računovodstvo in tudi svetuje menedžmentu.

Stečaji velikih korporacij so povzročili, da se je revizija, ki mora biti v očeh javnosti zaupanja vredna stroka, kar naenkrat znašla pod vprašanjem zaupanja. Pritisk medijev in nezaupanje javnosti je postavilo revizijsko stroko v neprijeten položaj.

Zaupanje javnosti v revizijsko stroko je pomembno, saj revizija ni sama sebi namen, ampak daje dokaz neke tretje osebe – neodvisnega strokovnjaka, da podjetje deluje v skladu z zakoni in drugimi predpisi ter posledično razkriva finančno stanje in rezultate poslovanja v skladu s računovodskimi standardi in zakoni.

3.2 ENRON

Enron je bil do svojega propada svetovna korporacija, ena največjih svetovnih družb. Dejavnost Enrona so bili predvsem posli s področja energetike, in sicer posli z električno energijo, naravnim plinom, transportom energije in drugega blaga, ter posli povezani z zagotavljanjem finančnih storitev, predvsem z zavarovanjem tveganja na področju energetike. Toda Enron ne predstavlja več simbola popolnosti, odličnosti in inovativnosti, ampak le še simbol pohlepa, korupcije, lakomnosti in nezaslišane goljufije. Nikoli v zgodovini ZDA ni nobeno podjetje, ki je bilo tako na višku slave in moči, tako hitro propadlo in bilo deležno tako velikega javnega ponižanja (Fusano, Miller, 2002, str. 9).

Družba Enron je imela sedež v Houstonu, država Texas. Ustanovljena je bila julija 1985 z združitvijo družb Houston Natural Gas in InterNorth. Na začetku je Enron posloval predvsem s storitvami plinovoda naravnega plina. Kasneje se je njegova dejavnost tako razširila, da je družba postala splošen ponudnik transporta energije na energetskega trga. Enron je tako postal ustvarjalec energetskega trga (market maker). Pomemben del poslovanja Enrona so predstavljale termenske pogodbe na področju energetike (Fox, 2002).

V letu 1999 je Enron začel načrtovati nakupe in dostope do internetnih povezav in pričel izvajati projekt EnronOnline. To je bila prodajna stran na svetovnem spletu, ki je Enron spremenila v e-trgovinsko družbo.

Enron je imel v letu 2000 101 milijardo dolarjev prihodkov in bil solastnik več kot 30.000 milj plinovoda. Lastnik je bil tudi 15.000 milj dolge mreže optičnih vlaken za prenos podatkov in imel znaten delež v poslih z električno energijo v svetovnem merilu.

V letu 2002 se je zgodil največji bankrot v zgodovini ZDA, Enron - družba z več kot 100 milijardami dolarjev tržne kapitalizacije - je propadla. Na tisoče njegovih uslužbencev je izgubilo svoje življenjske prihranke v tako imenovanih 401(k) načrtih (pokojninske sheme znotraj ZDA), povezanih z delnicami družbe Enron.

Težave, ki jih je imel Enron, imajo različne vzroke. Za nekatere je glavni razlog v tem, da se je Enron poleg energetike loteval še drugih poslov, pri katerih ni imel uspeha.

Propad Enrona je povzročil brezposelnost in izgubo življenjskih prihrankov mnogih njegovih uslužbencev.

Propad tako velike družbe je imel tudi širše posledice. Posledice propada so občutili tudi njegovi partnerji v Evropi, ki so utrpeli izgube v višini 900 milijonov dolarjev, in tudi banke. V času propada je imela družba še vedno okoli 250.000 odprtih terminskih pogodb.

V družbi Enron so zatajili nekateri temeljni in ključni mehanizmi upravljanja in nadzora podjetij. Vodilni uslužbenci so prikrivali poslovne težave Enrona, preko številnih podjetij, ki so bila ustanovljena z namenom, da se Enronovi dolgovi ne bi pokazali v njegovih poslovnih knjigah. Dolgovi so bili vodeni izvenbilančno. Vodilni uslužbenci so tako izkoristili položaj in izrabili takratno računovodsko zakonodajo v ZDA, ki je dopuščala, da se v tako imenovana »podjetja za posebne namene« (special purpose entities, SPE), lahko vloži do 97% osnovne investicije, ne da bi bilo potrebno pripraviti konsolidirano bilanco z matičnim podjetjem.

Vodilni delavci so izrabljali svoj položaj tudi tako, da niso izvajali notranjega nadzora in niso upoštevali etičnih standardov, ki veljajo za direktorje.

V preiskavi Enrona se je pokazalo tudi, da Enron ni plačeval davkov na dobiček. Za ta namen je uporabljal predvsem podjetja v tujini, predvsem v državah »davčnega raja« (davčnih oaz).

S propadom Enrona se je začel tudi propad enega od petih največjih revizijskih multinacionalnih podjetij, Arthur Andersen. Vse je bilo obremenjeno z zanemarjenem dolžnosti, prevarami in nepoštenostmi. Z vidika računovodske in revizijske stroke je bistven problem, ki se je pokazal ob aferi Enron, dvojna vloga družbe Arthur Andersen. Zunanji revizor bi moral na podlagi opravljenih revizij oblikovati svoje mnenje o računovodskih

izkazih in zavarovati interes delničarjev. Družba Arthur Andersen pa je imela v podjetju Enron dve, med seboj popolnoma nezdružljivi vlogi, bila je hkrati zunanji revizor in svetovalec.

Nekatere organizacije so se začele zavedati pomanjkljivosti sistema, SEC se je odločila za ponoven in bolj pregleden nadzor in ureditev CPA. Komisija za vrednostnice in borze, Odbor za računovodske standarde (Financial Accounting Standard Board - FASB) in Ameriški inštitut za potrjene javne računovodje so bili velikokrat deležni kritik zaradi nerazjasnitve GAAP pravil (Generally Accepted Accounting Principles in the United States), ki se nanašajo na »podjetja za posebne namene«. Kritike so se nanašale tudi na visoke zneske za plačilo revizije (25 milijonov dolarjev) in nerevizijskih storitev (27 milijonov dolarjev), ki jih je Andersen opravljal za Enron (Fox, 2002).

Nezdružljivost revizijskih in nerevizijskih storitev se je jasno pokazala na primeru Enron, pri katerih je težko zagotovljena revizijska neodvisnost. Vsekakor pa je posledica tega, da se bodo v prihodnje revizijska podjetja odločala, da ne bodo več ponujala določenih nerevizijskih storitev podjetjem, ki ji revidirajo.

3.2.1. NEODVISNOST REVIZORJEV PRI REVIDIRANJU ENRONA

V primeru Enron je bila vprašljiva neodvisnost. Revizorji so se prilagajali GAAP-u. Niso upoštevali, da so v nekaterih pogledih kršili pravila GAAP, vseeno pa so se zavzemali za samostojnost SPE-jev, tako da ne bi bili vključeni v Enronove računovodske izkaze. Revizorji niso preiskali obveznosti SPE-jev do Enronovih investicij. Po drugi strani pa tudi niso zahtevali od Enrona, da prikaže in razkrije obveznosti, za katere je jamčil Enron z garancijami, ki jih je dal SPE-jem (Culp, Hanke, 2003).

3.2.3. ENRONOV STEČAJ

Propad Enrona je imel pomembne posledice na spremembe v revizijski stroki. V Združenih državah Amerike veljajo ameriški računovodski standardi oziroma splošno sprejeta računovodska načela (US GAAP). Izdaja jih Odbor za računovodske standarde. Ti standardi so sedaj predmet številnih kritik. Kritiki jim očitajo, da so preobsežni in prepodrobni, hkrati pa ne predpisujejo dolžnosti resničnega in poštenega prikazovanja finančnega stanja podjetja, kot to zahtevajo mednarodni računovodski standardi (IAS). Američani razmišljajo o postavitvi novih standardov, ki bodo strožji tudi za male in srednje velike družbe, SEC pa naj bi okrepila svojo vlogo in strožje nadzorovala in pregledovala delo revizorjev. Prav tako je organizacija SEC prepovedala, da sme isto revizijsko podjetje nuditi poleg revidiranja računovodskih izkazov tudi druge storitve, kot so davčno svetovanje, notranja revizija, sistemska analiza ali pomoč pri vodenju (Odbor za računovodske standarde, 2003).

3.3 ODZIVI STROKE NA KORPORACIJSKE ŠKANDALE

Hiter propad Enrona ob koncu lanskega leta je sprožil izgubo zaupanja v vodenje podjetij, v računovodsko poročanje in v revizijo. Čeprav se večina škandalov dogaja v Ameriki, svet ni več imun. Propad Enrona je sprožil vrsto reform ne samo v Ameriki, ampak tudi drugod po svetu.

Kmalu po propadu podjetja Enron, je propadel še ameriški telekomunikacijski koncern WorldCom, ki je imel 3,8 milijarde dolarjev prikritih stroškov. V družbi so jih knjižili kot investicijske izdatke. Taki stroški se odpisujejo postopoma v več letih. Nepravilnosti v WorldComu je odkrila revizijska družba KPMG (Horvat Tatjana, 2002, str. 112-113).

Dogajanja v preteklem letu so pomembno vplivala na mnenje javnosti o potrebi po revizijskem poklicu in njegovem pomenu. Pod drobnogled je bilo postavljeno vprašanje revizorjeve neodvisnosti oziroma neodvisnosti revizijskih družb. V letu 2002 je bilo sprejeto kar nekaj reform (Hauptman, 2003, str. 48-49):

- Evropska komisija je izdala priporočila o revizorjevi neodvisnosti;
- v Združenih državah Amerike je bil sprejet Sarbanes-Oxleyjev zakon;
- določbe o revizorjevi neodvisnosti je treba vključiti v kodeks upravljanja gospodarskih družb (Corporate Governance Codex).

3.3.1 SPREMEMBE V ZDA

Organizacija SEC je sprejela Sarbanes–Oxleyjev zakon. Najpomembnejše spremembe se nanašajo predvsem na finančno poročanje in računovodstvo.

Nekatere temeljne spremembe, ki jih je prinesel ta zakon (Sarbanes–Oxleyjev zakon, 2003):

1. Spremembe na področju računovodstva:

- ustanovitev Uprave za nadzor računovodstva javnih družb (Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB) za regulacijo računovodskih družb, ki jih nadzoruje SEC. Med aktivnosti te uprave sodi izvajanje ali sprejemanje standardov za nadzor kakovosti pri reviziji javnih družb. Uprava za nadzor računovodstva javnih družb je pristojna tudi za redno pregledovanje registriranih računovodskih družb in za preiskovanje morebitnih kršitev zakonodaje s področja vrednostnih papirjev, standardov, pristojnosti in upravljanja. Skrbeti mora predvsem za razvoj revizijske stroke, revizijskih načel in etičnih norm. V skladu z zakonom se v revidiranih družbah zaradi zagotavljanja revizorjeve neodvisnosti izvaja

notranja menjava (rotacija) tako vodilnega partnerja kot partnerjev, zadolženih za koordinacijo, vsakih pet let (Hauptman, 2003, str. 49).

Nerevizijske naloge, ki jih po tem zakonu revizijske družbe pri revidiranih družbah ne smejo izvajati, so naslednje (Hauptman, 2003, str. 50):

- knjigovodstvo in druge storitve, povezane s knjigovodstvom ali zaključnim poročilom;
- razvijanje in uvajanje finančne-informacijske ureditve;
- vrednotenje in ocenjevanje osnovnih sredstev družbe;
- zavarovalniško–matematične storitve;
- izvajanje notranje revizije;
- prevzemanje nalog menedžmenta in kadrovske svetovanje;
- finančne in podoben storitve;
- pravno svetovanje in dajanje izvedenjskih mnenj.

2. Spremembe, ki vplivajo na družbe, ki morajo poročati SEC-u:

- ista revizijska družba ne sme hkrati opravljati revizijskih in nerevizijskih storitev v isti družbi;
- družbe morajo menjati vodilne revizijske partnerje vsakih pet let;
- revizijska družba poroča neposredno revizijskemu odboru podjetja, ki je neposredno odgovorno za izbor, plačevanje in nadzor revizijske družbe;
- uslužbenci in direktorji kršijo zakon, če zavajajo revizijsko družbo.

3. Druge pomembnejše spremembe:

- na podlagi Sarbanes-Oxleyjevega zakona so bili pripravljene tudi »Standardi, ki se nanašajo na revizijski odbor družbe, katere vrednostnimi papirji se trguje na organiziranem trgu« (Standards relating to listed company audit committees). Bistvo teh standardov je prepoved kotiranja vrednostnega papirja, katerega izdajatelj ne uskladi svojega poslovanja z zakonom. Te zahteve se nanašajo na neodvisnost članov revizijskega odbora in na njihovo odgovornost za računovodsko prakso podjetja;

– zahteve po razkritjih vključujejo dve vrsti novih razkritij. V letnem poročilu mora družba razkriti, ali ima v revizijskem odboru vsaj enega revizijskega strokovnjaka in ali je le-ta neodvisen od uprave. Če ga nima, mora družba ta podatek razkriti in razložiti, zakaj ne. Drugo razkritje se nanaša na to, ali je družba sprejela kodeks etike, ki se nanaša na vodilne v družbi. Če ga nima, mora to razkriti in obrazložiti, zakaj ga nima.

3.3.2 SPREMEMBE V EVROPSKI UNIJI

Evropski uniji se je resno in zavzeto odzvala na posledice, ki jih je prinesla afera Enron.

Naloga revizorjev in revizijskih družb je po priporočilih Evropske komisije, skrbeti za lastno neodvisnost. Za zagotavljanje neodvisnosti je treba preučiti (Hauptman, 2003, str. 50):

- finančne udeležbe: revizor in revizijska družbe, ki je finančno udeležena v družbi, ki je zavezana k reviziji, te družbe ne sme revidirati;
- druge storitve v revidirani družbi, predvsem svetovalne storitve ter mejo med dovoljeni in nedovoljenim svetovanjem.

Pomembno navodilo priporočil je prav gotovo to, da je istočasno izvajanje svetovalnih in revizijskih storitev možno le takrat, kadar so zagotovljeni kontrolni mehanizmi.

Evropska komisija se je leta 2002 zavzela za popolno neodvisnost revizorjev. V posebnem poročilu je priporočala, naj revizorji ne opravljajo zakonsko obveznih revizij, če bi odnos s stranko preprečil njihovo neodvisnost. To velja za finančne, poslovne, zaposlitvene in druge stike. Priporočilo velja tudi za primere, ko revizorji nudijo strankam dodatne storitve. S tem je Evropska komisija želela preprečiti, da bi se afera Enron zgodila v Evropi. Priporočila Evropske komisije niso pravno zavezujoča. Iz priporočila izhaja, da morajo revizorji pretehtati vsako možno tveganje ali grožnjo njihovi neodvisnosti. Poskrbeti je treba za različne oblike zaščite. Najbolj skrajna je prepoved. Ta pomeni, da revizor ne sme vstopiti v določena razmerja ali da se naročniku revizije ne sme zagotavljati določenih dodatnih storitev. V poročilu Evropske komisije piše naj revizor izpolni pisno izjavo, s katero potrjuje svojo neodvisnost (Commission Recommendation of 16 May 2002 – Statutory Auditors' Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles, 2003).

Neodvisnost revizorja ureja osma smernica EU. Leta 1984 je Svet Evropske skupnosti sprejel osmo smernico, katere namen je predvsem uskladitev ureditve področja revidiranja v državah, članicah Evropske unije. Poudarek daje predvsem usklajevanju potrebnega znanja (izobrazbe) ljudi, ki opravljajo posle na področju revidiranja, in pogojev za presojo osebne primernosti ljudi, ki opravljajo posle na področju revidiranja.

Členi od 23. do 27. osme smernice zahtevajo od oseb, ki opravljajo posle revidiranja, neodvisnost in dolžno poklicno skrbnost. Načelo, da morajo osebe, ki opravljajo posle revidiranja, delovati neodvisno, pomeni, da je njihovo edino vodilo znanje oziroma strokovno opravljanje nalog. Osmo smernico neposredno ne opredeljuje pojma neodvisnosti in ne določa dovoljenega obsega delovanja revizorja ali revizijskega podjetja. Štiriindvajset člen te smernice zahteva od držav članic, da same predpišejo prepoved opravljanja revizije za osebe, ki niso neodvisne. Opredelitev same neodvisnosti pa je v pristojnosti držav članic (Knez, 2002, str. 585).

3.3.3 SPREMEMBE V SLOVENIJI

Republika Slovenija se je z Evropskim sporazumom o pridružitvi zavezala, da bo približala svojo zakonodajo pravu Evropske unije. Področje revidiranja potrebno urediti v skladu s pravom Evropske unije, potrebno pa je uskladiti tudi področja prava družb, računovodstva družb in druga področja, na katere se revidiranje nanaša.

V Sloveniji morajo revizorji upoštevati slovenski Zakon o revidiranju, ta zakon pa upošteva tudi priporočila osme smernice, ki ureja preizkušanje in ocenjevanje računovodskih izkazov ter podatkov in metod, uporabljenih pri njihovem sestavljanju. Opredeljuje pa tudi posebne določbe za revizijo gospodarskih družb, pogoje za osebe, ki lahko opravljajo naloge revidiranja in sam potek revidiranja.

Pooblaščen revizor mora opravljati revizijo v skladu z Zakonom o revidiranju (Zakon o revidiranju, 2002) v skladu s temeljnimi revizijskimi načeli in drugimi pravili revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo. Upoštevati mora še mednarodne standarde revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju, ki jih pri Mednarodnem združenju računovodij sprejema Odbor za mednarodne revizijske standarde in standarde zagotovi. Revizor mora pri revidiranju upoštevati tudi druge zakone in predpise, ki urejajo revidiranje posameznih skupin pravnih oseb (na primer: zadruga, javna podjetja). Nadzor nad revizijskimi družbami opravlja Slovenski inštitut za revizijo.

Slovenski inštitut za revizijo je član Mednarodnega združenja računovodij in Zveze računovodskih strokovnjakov.

V Sloveniji storitve revidiranja lahko opravljajo:

- gospodarska družba s sedežem v Republiki Sloveniji, ki je za opravljanje teh storitev pridobila dovoljenje inštituta (revizijska družba);
- pooblaščen revizor, ki samostojno opravlja storitve revidiranja kot svojo dejavnost, in je za opravljanje teh storitev pridobil dovoljenje inštituta;

- storitve revidiranja zadrug (zadružna revizija) lahko opravlja zadružna zveza, ki je za opravljanje teh storitev pridobila dovoljenje inštituta.

Naloge revidiranja opravljajo osebe, ki izpolnjujejo pogoje, določene z zakonom. Posamezne postopke revidiranja lahko opravljajo tudi osebe, ki imajo ustrezno strokovno usposobljenost in z ustreznimi delavnimi izkušnjami ter pod pogojem, da je njihovo delo načrtovano in nadzirano.

Neodvisnost določa tudi spremenjen Zakon o revidiranju, ki je objavljen v Uradnem listu RS, št.11/01. Omenila bi člena 26. in 27., ki urejata pogoje revidiranja, ter člene, ki urejajo nadzor nad delovanjem revizijskih družb.

Neodvisnost revidiranja govori 26. členu Zakona o revidiranju. Revizijska družba mora revidiranje v pravni osebi opravljati neodvisno, nepristransko ter v skladu s pravili revidiranja.

V 27. členu zakona so razložene prepovedi revidiranja v posamezni pravni osebi. Revizijska družba ne sme opravljati revidiranja v posamezni pravni osebi:

1. če ima naložbe v tej pravni osebi;
2. če ima ta pravna oseba naložbe v revizijski družbi;
3. če so osebe, ki so povezane s pravno osebo, ožji družinski člani članov uprave, nadzornega sveta oziroma pooblaščenih revizorjev v revizijski družbi; ali skupaj, posredno ali neposredno imetniki kvalificiranega deleža v revizijski družbi;
4. če je povezana s pravno osebo na drug način in bi zaradi te povezave lahko obstajal dvom v neodvisnost in nepristranskost revidiranja.

Podobno velja tudi za pooblaščenega revizorja oziroma revizorja. Ta ne sme opravljati nalog revidiranja v posamezni pravni osebi:

1. če ima naložbe v tej pravni osebi;
2. če je povezan s pravno osebo na drug način in bi zaradi te povezave obstajal dvom o neodvisnosti in nepristranskosti revidiranja.

Na podlagi priporočil Slovenskega inštituta za revizijo morajo revizorji v Sloveniji izpolnjevati tudi poseben obrazec o neodvisnosti revizorja. Ta obrazec izpolnijo pred

začetkom revizije računovodskih izkazov pri vsakem naročniku in ga vložijo v svoj tekoči dosje.

Cilj izpolnitve tega obrazca je preverjanje revizorjeve neodvisnosti. Pri reviziji mora biti revizor neodvisen in samostojen v dejanjih in na videz v skladu s 26. in 27. členom Zakona o revidiranju. Obrazec se izpolnjuje vsako leto, preden se začne revizija, in za vsakega naročnika posebej (obrazec je podan v prilogi).

3.4 POSTOPKI ZA ZAGOTAVLJANJE VEČJE NEODVISNOSTI REVIZORJEV

V tem sklopu diplomskega dela opišem postopke za zagotavljanje večje neodvisnosti revizorjev.

3.4.1 SPREMEMBA STANDARDOV REVIDIRANJA

Računovodski škandali so močno omajali zaupanje v ameriška splošno sprejeta računovodska načela (US GAAP).

Inštitut potrjenih računovodij Anglije in Walesa (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW) se namerava prilagoditi mednarodnim računovodskim standardom. Mednarodni računovodski standardi bodo izboljšali dosedanjo kvaliteto in seveda tudi uporabnost računovodskega poročanja, ki je namenjen investitorjem doma, kot tudi po svetu (Wyman, 2002, str. 125).

V ZDA je osnovno vodilo izpolnjevanje interesa delničarjev, v Evropi je interes mnogo širši - poleg delničarjev je treba upoštevati tudi zaposlene, upnike in banke. Ob tem so evropski revizorji na nek način bolj konzervativni in je torej možnost sodelovanja revizorjev in menedžerjev pri možnih prevarah precej manjša kot v ZDA. Pri propadu velikih podjetij, kot so Enron, WorldCom, Adelphi, Tyco in Sunbeanu, je bil eden izmed vzrokov tudi pritisk na menedžment, naj zadovolji interese delničarjev. Kljub ogromnem številu zakonov in predpisov, ki zadevajo področje revizije in finančnega poslovanja nasploh, je prišlo do propada velikih korporacij. To je bilo mogoče, saj je javnost verjela prikazane številke (Wyman, 2002, str. 125).

3.4.2 POVEČANJE VLOGE REVIZIJSKIH ODBOROV V PODJETJIH

Revizijski odbor lahko kot odbor nadzornega sveta učinkovito pomaga pri upravljanju podjetja. Njegov glavni namen je (Duhovnik, 1997, str. 9):

- pomagati vodstvu podjetja pri izpolnjevanju njegovih obveznosti;
- izboljšati učinkovitost nadzornega sveta;
- krepiti verodostojnost in objektivnost računovodskih izkazov;
- krepiti neodvisnost revizijske funkcije;
- izboljšati kakovost revizijske in računovodske funkcije;
- omogočati komuniciranje med člani nadzornega sveta, revizorji in vodstvom podjetja;
- pomagati članom nadzornega sveta pri nadziranju delovanja podjetja.

Revizijski odbor mora delovati popolnoma neodvisno. Njegovo delovanje je lahko uspešno le, če se člani nadzornega sveta resnično zavzemajo za uspešno poslovanje podjetja kot celote in se zavedajo prednosti, ki jih zagotavlja revizijski odbor zlasti v velikih podjetjih in finančnih organizacijah ter v podjetjih, ki opravljajo dejavnost gospodarske javne službe (Duhovnik, 1997, str. 13).

Lastnost, ki je za člane revizijskega odbora še posebej pomembna, je sposobnost objektivnega presojanja kot vsestranska neodvisnost. To pomeni, da člani revizijskega odbora ne morejo biti člani uprave tega podjetja in njihovi ožji sorodniki ter člani uprave z njim lastniško ali poslovno povezanih podjetij in njihovi ožji sorodniki, drugi vodilni delavci tega podjetja in povezanih podjetij ter ožji sorodniki pa tudi vsi, ki imajo kakršnokoli pomembnejše (posredne in neposredne) poslovne stike s tem ali povezanimi podjetji. Osnovna zahteva, ki naj bi jo izpolnjevali člani revizijskega odbora, je popolna izključenost iz prevzemanja odgovornosti za finančno poslovanje podjetja (Duhovnik, 1997, str. 13).

Pri izbiri revizorjev in ohranjanju njihove neodvisnosti postaja vedno pomembnejši revizijski odbor. Čeprav revizijski odbori v nekaterih podjetjih obstajajo že vrsto let, je nekaj dogodkov povečalo njihovo število in pomen. Večina priporočil za revizijske odbore vključuje določilo, da morajo biti njihovi člani zunanji svetniki. Zunanji svetniki pa ne smejo biti uslužbenci podjetja. Čeprav so v podjetjih dolžnosti revizijskih odborov različne, pogosto vključujejo imenovanje zunanjih revizorjev, pregledovanje načrtov za revizijo in sorodne storitve, pregledovanje revizijskih izsledkov in računovodskih izkazov ter nadziranje ustreznosti stroja notranjega kontroliranja v podjetju (Taylor, Glenzen, 1996, str. 297).

Revizorski odbori so ključni pri povečevanju revizijske neodvisnosti, tako da delujejo kot razsodniki pri nerešenih problemih med ravnateljstvom in revizorjem. Ker člani revizijskega

odbora niso neposredno odgovorni za izide poslovanja podjetja, morajo biti pri vrednotenju sporov bolj nepristranski. Če revizorski odbor izbere revizorja, mu poslovodstvo ne more nasprotovati z odpustom in tako se bistveno zmanjša pritisk na revizorjevo neodvisnost. (Duhovnik, 1997, str 9).

3.4.2.1 Sodelovanje med revizorjem in revizijskim odborom

Poleg revizijskega poročila mora revizor dognati, ali je revizijski odbor obveščen o vseh zadevah (Taylor, Glenzen, 1996, str. 607), kot so:

- o izbiri pomembnih računovodskih usmeritev, metoda, uporabljenih za poročanje o pomembnih navedbah poslovnih dogodkov, in vplivu računovodskih usmeritev na spornih področjih;
- o postopkih, ki jih poslovodstvo uporablja za oblikovanje računovodskih ocen, in podlagah za revizorjeve sklepe o spreminjanju teh ocen;
- o posledicah napak (popravljenih in nepopravljenih), nepravilnostih in nezakolitostih, odkritih med revizijo;
- o ravni odgovornosti, ki jo revizor prevzame v skladu s splošno sprejetimi standardi revidiranja, to je o sprejemljivem, vendar ne popolnem zagotovilu;
- o vsakršnih nesoglasjih med revizorjem in poslovodstvom, če so zadovoljivo rešena ali ne;
- o vsakršnih pomembnih zadevah, o katerih sta razpravljala poslovodstvo in revizor, preden je bil revizor najet, ter o zadevah, o katerih so se posvetovali z drugimi računovodji;
- o vsakršnih resnih težavah, na katere je naletel revizor in so škodovale uspešnemu dokončanju revizije;
- o pomembnih pomanjkljivostih v ustroju notranjega kontroliranja.

3.4.2.2 Prednosti revizijskega odbora

Prednosti, ki jih je mogoče doseči z ustanovitvijo revizijskega odbora, so odvisne od njegove sestave in načina njegovega delovanja. Temeljne težnje, ki naj bi vodile k ustanovitvi revizijskega odbora, so (Duhovnik, 1997, str. 30):

- izboljšanje podjetniške prakse;
- povečanje učinkovitosti članov nadzornega sveta;
- izboljšanje in komuniciranje med nadzornim svetom in zunanjim revizorjem;
- varovanje in povečanje neodvisnosti zunanjih revizorjev;
- izboljšanje komuniciranja med nadzornim svetom in notranjim revizorjem;
- varovanje in povečanje neodvisnosti notranjih revizorjev;
- pomoč revizorjem pri poročanju o resnih pomanjkljivostih pri delovanju vodstva;
- povečanje zaupanja javnosti v verodostojnost in objektivnost računovodskih izkazov;
- posredovanje med vodstvom in revizorji.

3.4.2.3 Problemi, povezani z revizijskim odborom

Revizijski odbori bi lahko povzročili razprtije v nadzornem svetu in nasprotja med vodilnim osebjem v podjetju. Pomembno je, da revizijski odbor kot odbor nadzornega sveta ne poroča neposredno delničarjem podjetja. Če bi poročal neposredno, bi prevzel vlogo nadzornega organa, kar bi povzročilo oblikovanje dvojnega nadzora v podjetju. Kolektivna odgovornost nadzornega sveta je boljše zavarovana, če je revizijski odbor ustanovljen kot njegov odbor. Prav tako je pomembno, da se revizijski odbor izogiba kritiziranju vodstva podjetja na področjih, o katerih z vodstvom še ni razpravljal (Duhovnik, 1997, str. 31).

3.4.3 DOSLEDNO LOČEVANJE REVIZIJSKIH IN NEREVIZIJSKIH STORITEV

Možni izgubi revizijske neodvisnosti se v primeru opravljanja nerevizijskih dejavnosti pripisuje velik pomen. Wolf (Wolf, 1990, str. 602) utemeljuje tezo s tem, da zakonska ureditev v Veliki Britaniji pri uskladitvi z osmo smernico Evropske skupnosti za opravljanje nerevizijske dejavnosti (v tem primeru svetovanja) ni predpisala nobene prepovedi. Vlada naj bi tedaj upoštevala dejstvo, da bi imel naročnik dodatne stroške, če bi zanj opravljal storitve,

ki jih potrebuje njegovo poslovodstvo, nekdo, ki ne pozna naročnikovih razmer. Pri tem avtor poudarja nujnost posebnega razkritja zaslůžka z neravizijsko dejavnostjo. Ne navaja pa omejitev v obsegu ali predmetu nerevizijske dejavnosti zaradi možnega vpliva na neodvisnost revizorja.

Nekateri avtorji obravnavajo delo na področju revizijskih in nerevizijskih storitev in vplivu takega delovanja na revizorjevo neodvisnost pri vseobsežni obravnavi revidiranja in etičnih standardov niti ne omenjajo. Do težav pri opredeljevanju neodvisnosti in neoporečnosti prihaja predvsem tedaj, ko revizor opravlja nerevizijske in tudi revizijske storitve pri istem naročniku.

Problem različnega obravnavanja pomembnosti med opravljanjem revizijskih in nerevizijskih storitev in stroge ločnice med njima se v strokovni literaturi različno obravnava, kar je lahko posledica različne moči, ki jo imajo nekatere države oziroma različna združenja v teh državah. Avtorji večinoma samo obravnavajo dejstva, do njih pa se ne opredeljujejo.

3.4.4 SPREMEMBE V ORGANIZACIJSKEM USTROJU REVIZIJSKIH PODJETIJ

V strokovni literaturi je zaslediti rešitve v organizacijskem ustroju revizijskih podjetij zaradi opravljanja revizijskih in nerevizijskih dejavnosti. Očitkom o možni izgubi neodvisnosti naj bi se revizijska podjetja izognila z divizijsko organiziranostjo, pri čemer naj bi bile nerevizijske dejavnosti ločene od revizijskih (Arens, 1988, str. 13).

Divizijska organiziranost je decentralizirana organizacijska struktura, ki temelji na zahtevi, da morajo biti posamezne dejavnosti organizirane decentralizirano na ravni tržne enote (Ivanjko in drugi, 1990, str. 102). Vodenje je znotraj podjetja decentralizirano, znotraj posamezne divizije pa je lahko bolj ali manj centralizirano. Usklajevanje na ravni celotnega podjetja je običajno omejeno na strategijo in kadrovsko politiko strokovnega vodstva, organiziranja splošnih dejavnosti ter določitve o vlaganjih. V revizijskih podjetjih so take tržne enote določene po dejavnostih, ki jih opravljajo.

Z različnimi organizacijskimi ustroji revizijskih podjetij ni nujno, da zagotovimo neodvisnost revizorjev. Vprašanje zagotavljanja neodvisnosti revizorjev z ustrezno organiziranostjo je utemeljeno le za velika revizijska podjetja. Storitve, ki jih ponujajo velika revizijska podjetja, segajo od vseh vrst potrjevanja do drugih svetovanj.

Avtorji organiziranosti revizijskih podjetij večinoma v ničemer ne povezujejo s spoštovanjem kodeksa etike revizorjev (O'Reilly et al., 1990, str. 26). V nekaterih primerih je divizijska organiziranost velikih revizijskih podjetij povezana bolj s pravno obliko glede na materialne

posledice ob sporih zaradi opravljanja revizij kot pa z ločevanjem revidiranja od ostalih storitev zaradi zagotovitve neodvisnosti.

Ločevanje med oddelki ni najbolj primeren način varovanja revizijske neodvisnosti. V nekaterih primerih naj bi organiziranost sledila teritorialnemu načelu, ne pa dejavnosti, ki se opravlja v takih enotah (O'Relly et al., 1990, str. 28). Tega ne spremeni dejstvo, da so oddelki sicer ločeni, vendar pa vodenje vseh oddelkov z enega mesta lahko pomeni tudi prenašanje podatkov, s čimer se izniči rezultat siceršnjega ločevanja oddelkov.

Rešitve v organizacijskem ustroju revizijskih podjetij, ki so bili pod vplivom zahtev po popolnejšem obsegu storitev naročnikom in težnje po pridobivanju prednosti pred konkurenco, ne vzpodbujajo varovanja revizijske neodvisnosti. Revizijska podjetja so organizirana po delovnih skupinah, ki so sestavljene iz revizorjev, davčnih in poslovnih svetovalcev ter strokovnjakov dejavnosti, v kateri deluje naročnik (Kiger, Scheiner, 1994, str. 16).

Tudi strokovni standardi ne iščejo varovanja revizorjeve neodvisnosti v organizacijskih rešitvah revizijskih podjetij. Tako na primer pravilo 503 GAAS, ki določa obliko in ime organizacije, v ničemer ne predpisuje notranje organiziranosti revizijskih podjetij, ne glede na vrsto dejavnosti, ki jih opravlja, in ne glede na njihovo velikost.

3.4.5 ZAMENJAVA REVIZORJA PO POTEKU DOLOČENEGA ŠTEVILA LET IN DRUGE OMEJITVE PRI DELU

Zamenjava revizorja po poteku določenega števila let je ukrep, s katerim se natančno predpiše, koliko let največ sme posamezni revizor opravljati revizijo pri istem naročniku. Zaradi tega ukrepa so višji stroški in motnje, ter večja možnost, da bo novi revizor v začetku zaradi slabšega poznavanja razmer kaj spregledal. Dobra stran tega pa je, da so osebni stiki manj tesni in manjša odvisnost od naročnika, saj revizor ve, da ga bo v naslednjih letih nadomestil nekdo drug (Glaser, 1993, str. 39).

ICAEW se je odločil, da bo naredil konkretne spremembe za izboljšanje revizijske neodvisnosti. Revizor, ki je opravljal revizijo pri določenem naročniku, se ne sme zaposliti pri istem naročniku še dve leti po prenehanju revidiranja kot zaposleni ali pa kot direktor. Revizorska podjetja oziroma revizorji se bodo morali zavezati h kroženju na vsakih nekaj let. ICAEW bo seveda pozorna tudi na izvajane revizije in nerevizijskih storitev pri istem naročniku (Wyman, 2002, str. 125).

3.4.6 NADZOR NAD DELOVANJEM REVIZIJSKIH PODJETIJ

V ZDA mora vsako revizijsko podjetje vsaj enkrat v treh letih pregledati druga revizijska družba ali skupina, ki jo določi SEC. Taki redni pregledi ohranjajo kakovostno raven opravljanja revidiranja, tako se tudi doseže, da družba upošteva standarde. Tudi v Sloveniji obstajajo pregledi revizijskih podjetij s strani Inštituta za revizijo. Možen problem je v zaupnosti informacij, saj revizorji ne vidijo radi, da še kdo drug pozna njihove poslovne skrivnosti.

3.4.7 NENEHNO IN KAKOVOSTNO IZOBRAŽEVANJE REVIZORJA

Ugled revizorske stroke se je prav zaradi škandalov zmanjšal, tako da je viden predvsem po odpuščanju revizorjev iz velikih revizorskih podjetij. Razlog je tudi v opuščanju nerevizijskih storitev.

Škandal je povzročil tudi propad Arthur Andersona, enega od petih največjih revizijskih podjetij, kar je imelo tragične posledice za zaposlene v tem podjetju.

Veliko brezposelnih revizorjev se je zaposlilo v gospodarstvu, nekaj pa si jih je poiskalo službo v manjših revizorskih podjetjih. Vendar pa se vsa podjetja, ki so odpuščala, poskušajo držati zadovoljivega nivoja začetnikov (Haythornthwaite, 2002, str. 21).

Zmanjšalo pa se je tudi zanimanje za to stroko. Pri ICAEW se trudijo, da bi vzdrževali enak nivo znanja oziroma da bi še naprej privabljali najboljše in najbolj sposobne kandidate za naziv CA (CPA). Za ugled revizijske stroke in pravilno izvajanje revizije pri naročnikih je potrebno zagotavljanje kakovosti kandidatov. Strokovnjaki se zavedajo, da kljub najboljšemu izobraževanju, pomanjkanje dobrih kandidatov lahko ogrozi nivo kakovosti stroke (Haythornthwaite, 2002, str. 21).

Vendar pa se pri ICEAW trudijo, da se kljub računovodskim škandalom ne bi zmanjšalo zanimanje za izobraževanje za CPA. Zanimanje gradijo predvsem na razpoznavni kvaliteti izobraževanja za CPA, na izobraževalnih metodah in zaposlitvenih možnostih (Haythornthwaite, 2002, str. 21).

4 POGLEDI NA NEODVISNOST REVIZORJEV V PRAKSI

V okviru diplomskega dela sem izvedla anketo, ki se nanaša na obravnavano temo diplomskega dela. Tako sem v ta namen v začetku maja leta 2003 razposlala ankete pooblaščenim revizorjem - direktorjem revizijskih družb, ki so bile vpisane v register revizijskih družbe pri Slovenskem inštitutu za revizijo na dan 20. 1. 2003. Do začetka meseca junija sem prejela 15 odgovorov. Celotna anketa je prikazana v obliki, kot so jo prejeli in izpolnjevali pooblaščeni revizorji in je podana v prilogi na koncu.

Anketa ne predstavlja reprezentativnega vzorca, saj je bilo pridobljeno premalo odgovorov. Vendar pa predstavlja smernico, s katero si lahko pomagamo predvidevati odgovore, če bi imeli reprezentativni vzorec. Pri ugotovitvah sem upoštevala, da imam odgovore nerepresentativnega vzorca.

Anketa je razdeljena na dva dela. Prvi del ankete se nanaša na kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev. Ta del je sestavljen iz štirih vprašanj. Prva tri vprašanja se nanašajo na načela kodeksa poklicne etike revizorjev, četrto vprašanje pa se nanaša na Zakon o revidiranju in druga pravila.

V prvem delu vprašalnika me je zanimalo predvsem, kako dobro revizorji poznajo načela poklicne etike, kako so za njih pomembna in katero je po njihovem mnenju najtežje izpolnjevati.

Zanimalo me je tudi, če so Zakon o revidiranju in druga pravila revidiranja ter mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča revidiranja revizorju pri njegovem delu zadostna opora pri presojanju v konkretnih okoliščinah.

Drugi del ankete se nanaša na računovodske škandale, konkretno na propad Enrona, in pomembnost neodvisnosti revizorja. Ta del ankete je sestavljen iz dveh vprašanj. Prvo se nanaša na Slovenijo in možnosti podobnih računovodskih škandalov v Sloveniji. Drugo vprašanje pa se nanaša na povečanje vloge neodvisnosti revizorja v praksi.

S tem delom ankete sem hotela izvedeti, ali v Sloveniji obstajajo možnosti za podoben škandal kot sta propad Enrona ali WorldComa. Zanimalo me je tudi, v kateri od navedenih možnosti vidijo pooblaščenki revizorji možnosti za povečanje revizijske neodvisnosti.

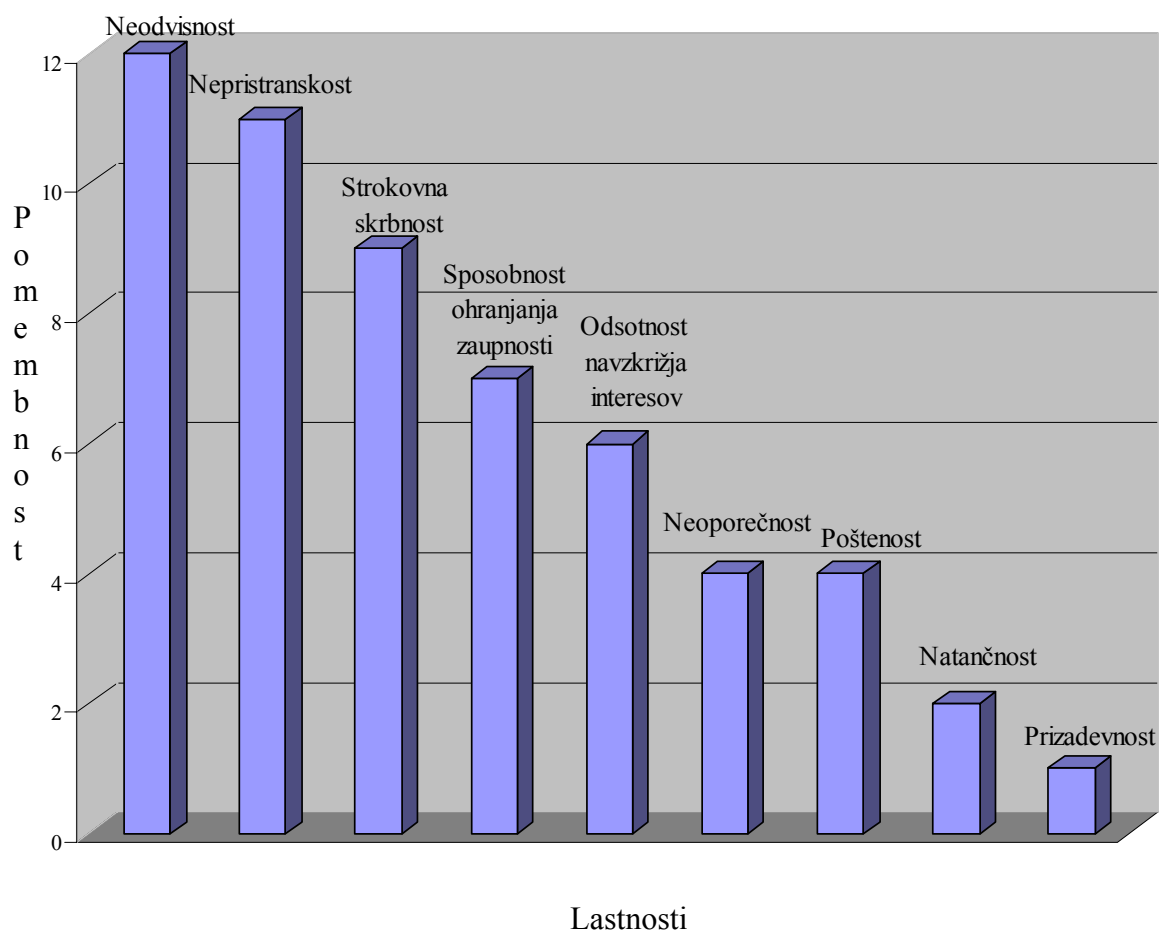
V nadaljevanju sledi podrobnejši prikaz rezultatov po posameznih delih ankete. Skupaj z razlago ankete so ponekod dodani določeni teoretični zaključki oziroma ugotovitve iz obravnavane literature.

4.1 ANALIZA ANKETE

4.1.1 ANALIZA PRVEGA DELA ANKETE - KODEKS POKLICNE ETIKE

Vprašanje 1: Razvrstite devet od naštetih lastnosti, ki naj bi jih imel revizor, po pomembnosti od 1 – najpomembnejše do 9 najmanj pomembna.

Slika 1: Lastnosti, ki naj bi jih imel revizor - razporejene od najpomembnejše do najmanj pomembne

Vir: Podatki iz ankete.

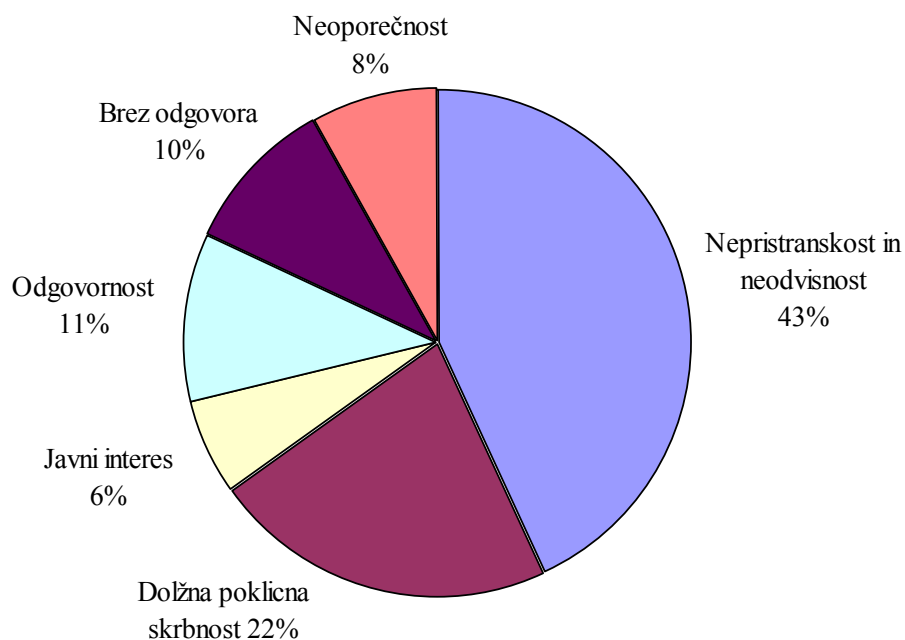
Iz slike 1 je razvidno, da so revizorji dali prednost predvsem lastnostim, ki so opredeljene tudi v etičnih načelih oziroma tistim lastnostim, ki se nekako povezujejo z načeli etike. Prva tri mesta zasedajo neodvisnost, nepristranskost in poklicna skrbnost. Lastnosti, ki sta vprašanim revizorjem manj pomembne, pa sta natančnost in prizadevnost. To sicer še ne pomeni, da ti dve lastnosti nista pomembni, saj je za sam poklic revizorja pomembno tudi to, da je prizadeven in marljiv, saj mora pri svojem delu upoštevati dogovorjeni rok, za katerega sta v pogodbi dogovorila z naročnikom in druge zakonske roke.

Razlike med razvrščanjem posameznih lastnosti niso bile velike. Lahko sklepamo, da so pomembne vse lastnosti in da je težko postaviti mejo med pomembnimi in manj pomembnimi. Odgovori na to vprašanje so bili zelo različni, kar kaže na to, da so našete lastnosti razvrščali revizorji glede na svojo subjektivno presojo. Vendar pa so bile glede na prejete odgovore najpomembnejše lastnosti neodvisnost, nepristranskost ...

V nadaljevanju so se revizorji najprej opredelili za tisto načelo, ki je po njihovem mnenju najpomembnejše, nato pa za načelo, za katerega menijo, da ga je najtežje izpolnjevati.

Vprašanje 2: Katero načelo kodeksa poklicne etike, ki naj bi jih izpolnjeval revizor, je po vaši presoji najpomembnejše?

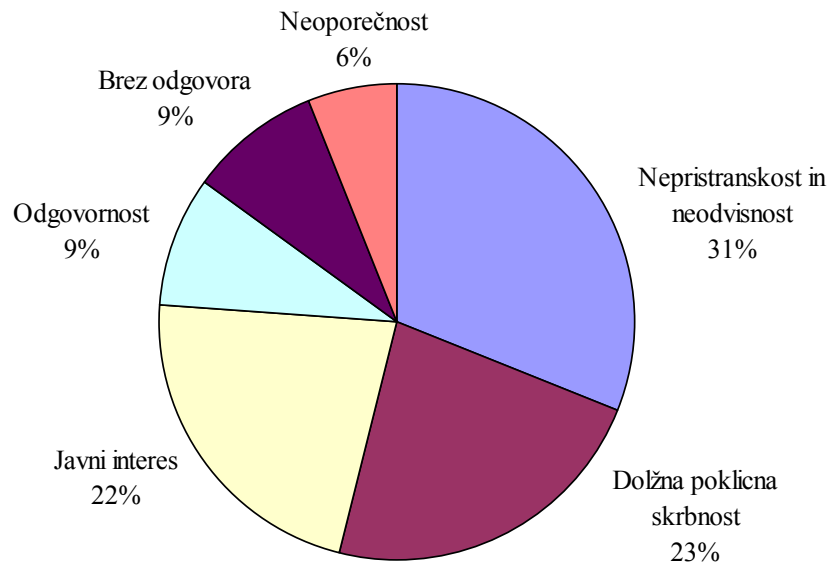
Slika 2: Načela kodeksa poklicne etike, ki so po mnenju revizorjev najpomembnejša

Vir: Podatki iz ankete.

Vprašanje 3: Katero od načel, naštetih v točki 2, je po vaši presoji najtežje izpolnjevati?

Slika 3: Načela kodeksa poklicne etike, ki jih je po mnenju revizorjev najtežje izpolnjevati

Vir: Podatki iz ankete.

Pri drugemu in tretjemu vprašanju iz ankete lahko ugotovimo, da sta bili pri obeh vprašanjih na prvih dveh mestih isti etični načeli, vendar z različnimi deleži.

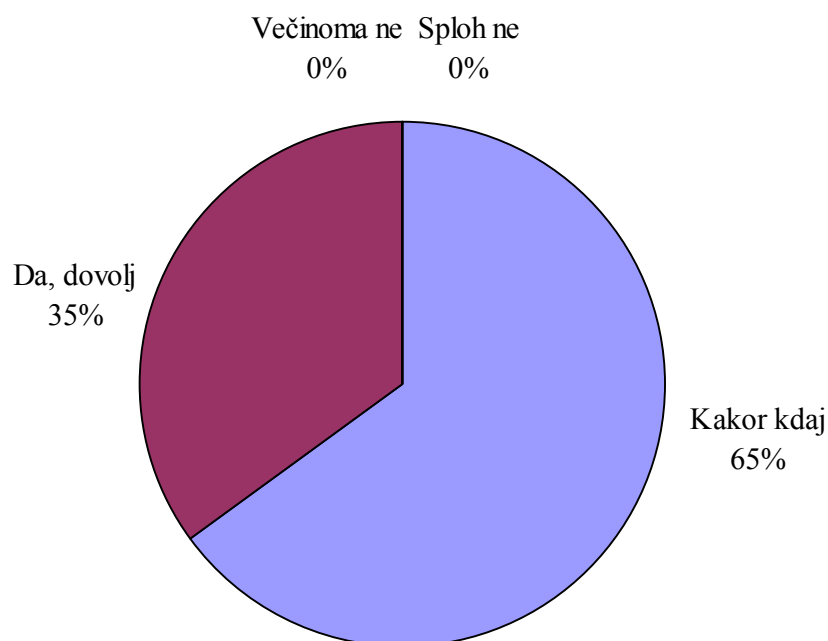
43% vprašanih revizorjev meni, da sta najpomembnejši načeli nepristranskost in neodvisnost, medtem ko 31% vprašanih revizorjev meni, da jih je tudi najtežje izpolnjevati. Skoraj za polovico manj (22%) vprašanih revizorjev pa meni, da je najpomembnejše načelo dolžna poklicna skrbnost. 11% revizorjev ni odgovorilo na zastavljeno vprašanje, odstotek pri tretjem vprašanju je bil nekoliko manjši 9%. 11% vprašanih meni, da je najpomembnejše načelo odgovornost, 9% vprašanih pa, da je to neoporečnost. 6% vprašanih meni, da je javni najpomembnejši interes. Po mojem mnenju je to zelo majhen odstotek. To načelo si zasluži večjo pozornost, saj brez takega načela revizija izgubi pomen, zaradi katerega obstaja. Revizija je v službi javnosti, saj daje verodostojni dokaz, da računovodski izkazi prikazujejo resnično in pošteno finančno stanje in poslovni izid ter tudi spremembe v finančnem stanju pravne osebe.

Največji odstotek revizorjev meni, da je najtežje izpolnjevati nepristranskost in neodvisnost, 23% vprašanih meni, da je najtežje izpolnjevati dolžno poklicno skrbnost in skoraj enak odstotek, 22%, da je najtežje izpolnjevati javni interes. 9% jih meni, da je najtežje izpolnjevati odgovornost in 6% vprašanih pa meni, da je najtežje izpolnjevati neoporečnost. V primerjavi s prejšnjim grafikonom se je odstotek za načelo javni interes povečal, kar seveda pomeni, da se revizorji zavedejo, da je to načelo v današnjem času težko izpolnjevati. Hkrati pa to načelo

postaja bolj pomembno, saj sta se verodostojnost in zaupanje v stroko po velikih korporacijskih škandalih močno spremenili.

Vprašanje 4: Ali so Zakon o revidiranju in druga pravila revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo, ter mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča revidiranja dovolj natančni in podrobni za presojo in pravilno odločitev revizorja v konkretnih situacijah?

Slika 4: Prikaz ustreznosti zakonov in drugih predpisov (Zakon o revidiranju, druga pravila, mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča) za presojo v konkretnih situacijah

Vir: Podatki iz ankete.

Kar 65% revizorjev meni, da Zakon o revidiranju, druga pravila revidiranja ter mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča revidiranja niso dovolj natančni za presojo v konkretnih situacijah, le 35% vprašanih pa meni, da so dovolj natančni.

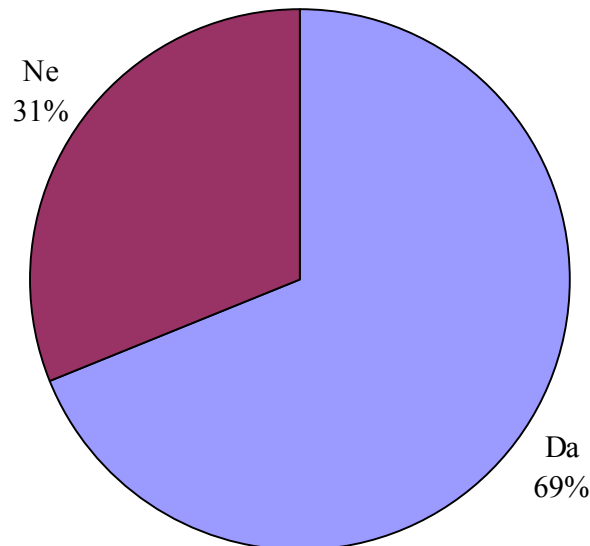
Velikokrat se dogodi, da revizor ne ve, kako bi se odločil v konkretni situaciji. Mora se odločati po svoji lastni vesti in presoji, kar pomeni zanj veliko obremenitev, hkrati pa poseben izziv. Pri takih odločitvah si revizorji pogosto pomagajo s posveti z drugimi revizorji ali z drugimi strokovnjaki.

4.1.2 ANALIZA DRUGEGA DELA ANKETE – ENRON

Vprašanje 1: Ali menite, da v Sloveniji obstaja možnost za podoben škandal, kot sta propad Enrona in WorldComa?

Slika 5: Možnosti za računovodski škandal v Sloveniji

Vir: Podatki iz ankete.

69% revizorjev meni, da v Sloveniji obstaja možnost računovodskih škandalov, 31% revizorjev pa meni, da v Sloveniji do takih škandalov ne more priti.

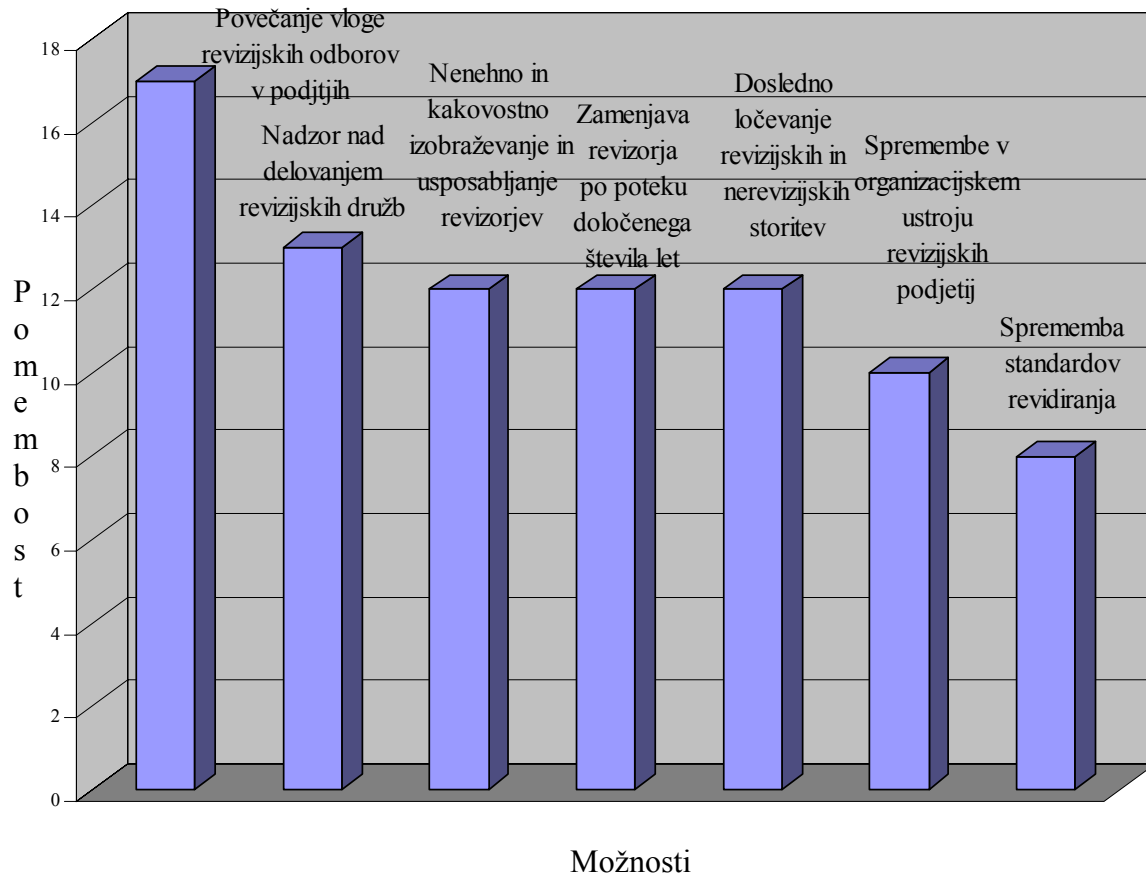
Do takšnega škandala, kot sta bila propad Enrona in Wordcoma v Sloveniji ne more priti, kajti ta dva škandala sta specifična za tip gospodarstva, ki ga najdemo v ZDA. Posledice teh škandalov so v ZDA povzročile velik preplah tudi na finančnih trgih. Cena borznega indeksa je v tistem času strmo padala, okrepilo pa se je tudi nezaupanje investorjev. V Sloveniji do takih posledic ne bi prišlo, saj nima tako dobro razvitega finančnega trga. Vsekakor pa bi propad korporacije čutilo celotno gospodarstvo, predvsem pa regija, v kateri je podjetje delovalo, saj bi veliko ljudi izgubilo delo, tako bi porasla brezposelnost.

Po moji oceni v Sloveniji ne moremo govoriti o korporacijah. Glede na majhnost Slovenije pa bi imel propad, na primer. Mercatorja, vpliv na državo.

Drugje po svetu in tudi v ZDA so v javnosti znane tudi tožbe zoper revizijske družbe zaradi napačnega ali nepravilnega revidiranja podjetij, zato lahko v prihodnosti tudi v Sloveniji pričakujemo, da bo mogoče prišlo do česa podobnega.

Vprašanje 2: Po propadu velikih podjetij kot sta Enron in WorldCom, je nastala velika škoda, omajani pa sta bila verodostojnost in ugled revizijske stroke. V katerih od navedenih možnosti vidite rešitve? (Razvrstite po pomembnosti od 1 najbolj pomembno do 7 najmanj pomembno)

Slika 6: Možnosti za povečanje neodvisnosti – razvrščene po pomembnosti

Vir: Podatki iz ankete.

Revizorji so razvrščali rešitve, kako povečati neodvisnost revizorjev. Najbolj pomembno je bilo po njihovem mnenju povečanje vloge revizijskih odborov v podjetju. Naslednja štiri mesta pa si s približno enakim številom točk delijo povečan nadzor nad delovanjem družb, nenehno in kakovostno izobraževanje revizorjev, zamenjava revizorja po poteku določenega števila let in dosledno ločevanje revizijskih in nerevizijskih storitev. Na zadnjem mestu po pomembnosti zasedajo spremembe v organizacijskem ustroju revizijskih podjetij in sprememba standardov revidiranja.

Glede na dobljene rezultate lahko sklepamo, da so za povečanje neodvisnosti pomembne vse predlagane rešitve. V prihodnosti lahko pričakujemo, da se bo povečala neodvisnost revizorja in da bodo kriteriji vse bolj zahtevni.

SKLEP

S propadom Enrona se je pokazala izguba zaupanja v finančno poročanje, zaključne račune družb ter učinkovitost, strokovnost in neodvisnost revizorjev. Propad Enrona se je zgodil v eni izmed vodilnih sil sveta, toda posledice propada so čutili tudi drugod po svetu.

Objektivno ovrednotenje dejstev, zaupnost, nepristranskost, primernost in zanesljivost računovodskih informacij, so zahteve, ki jih pričakujejo vse interesne skupine. Prav zato je revizija pomembna in potrebna za tako presojanje. Pri tem mora biti revizor neodvisen, če hočemo, da je revizija stroka, vredna zaupanja javnosti.

V primeru Enron je bila vprašljiva neodvisnost. Revizijska družba Arthur Andersen je revidirala računovodske izkaze podjetja Enron. Zavzemali so se za samostojnost SPE-jev, ki so bili prikazani izvenbilančno. Na tak način je Enron lahko skrnil del dolgov.

Propad Enrona je imel pomembne posledice za revizijsko stroko. V Združenih državah Amerike so sprejeli Sarbanes–Oxleyjev zakon, ki je korenito posegel na področje revizijske in računovodske stroke. V Evropi se je po propadu Enrona pospešilo poenotenje ureditve področja računovodstva in revizije. Vendar pa še vedno ni soglasja o definiciji revizijske neodvisnosti.

Evropska komisija je leta 2002 sestavila priporočilo, v katerem se zavzema za popolno neodvisnost revizorjev. S tem priporočilom je Evropska komisija povečala zagotovilo za neodvisnost revizorjev, kajti na tak način bi lahko preprečila, da se ne bi zgodil Enron tudi v Evropi.

Različnost računovodskih in revizijskih standardov v Evropski uniji še ne pomeni, da se zadeva Enron ne more ponoviti. Velja namreč, da revizor ne jamči za pravilnost izkazov podjetji, ampak o njih podaja le svoje mnenje. Za pravilnost računovodskih izkazov je odgovorna uprava podjetja, nadzor uprave so odgovorni lastniki podjetja oziroma nadzorni svet.

Neodvisnost revizorja ureja osma smernica EU. V Sloveniji morajo revizorji upoštevati slovenski Zakon o revidiranju, ki pa upošteva tudi priporočila osme smernice.

V diplomskem delu sem predstavila tudi rezultate ankete, ki sem jo izvedla med pooblaščenimi revizorji. Na anketo je odgovorilo premalo revizorjev, zato ne predstavlja reprezentativnega vzorca. Vendar pa nam dani odgovori kažejo smernico, s katero si pomagamo predvideti odgovore, če bi imeli reprezentativni vzorec.

Strnjeni rezultati ankete so, da so za revizorje najpomembnejše lastnosti, kot so neodvisnost, nepristranskost in poklicna skrbnost. Poklicne lastnosti sem povzela po načelih kodeksa. Tako

da sem prišla do zaključkov, da so revizorjem pomembna načela, kot so neodvisnost, nepristranskost in dolžna poklicna skrbnost.

Iz rezultatov ankete je tudi razvidno da Zakon o revidiranju, druga pravila ter mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča revidiranja niso dovolj natančni za presojo v konkretnih situacijah, zato se revizorji pomagajo s posveti z drugimi revizorji ali s strokovnjaki.

Revizorji so tudi mnenja, da obstaja možnost računovodskega škandala tudi v Sloveniji, vendar v omejenem obsegu. Možnosti za povečanje neodvisnosti revizorja pa vidijo predvsem v povečani vlogi revizijskih odborov v podjetjih.

Revizor mora pri svojem delu upoštevati temeljna revizijska načela. Eno izmed splošnih načel je neodvisnost. Revizor mora imeti neodvisno mnenje o vseh zadevah, ki se nanašajo na izvedbo naročila. Če je revizorjeva neodvisnost vprašljiva, sta vprašljivi tudi neoporečnost in nepristranskost računovodskih izkazov. Po mojem mnenju je neodvisnost najtežje izpolnjevati, kajti revizor kljub ustrezni strokovni usposobljenosti, obvladanju poklicnih veščin potrebnih za revizorja in dolžno poklicno skrbnostjo, mora imeti o vseh zadevah neodvisen mnenje.

V ZDA sprejeli poseben zakon, v Evropi posebna priporočila in kodekse upravljanja gospodarskih družb, zato lahko v prihodnosti pričakujemo še večji nadzor nad revizijsko neodvisnostjo.

LITERATURA

1. American Institute of Certificated Public Accountants (AICPA): Impact of the Current Economic and Business Environment on financial reporting. [URL: http://ftp.aicpa.org/public/download/news/risk_factor.doc], 19. 3. 2003.
2. American Institute of Certificated Public Accountants (AICPA): The Information Needs for Users. [URL:<http://www.aicpa.org/members/div/acctstd/ibr/chap3.htm>], 19. 3. 2003.
3. Culp Christopher L. And Hanke H. Steve: Empire of Sun, an Economic Interpretation of Enron's Energy Business, Policy Analysis, No. 470, February 20, 2003. [URL: <http://www.nysscpa.org/enron/overview.htm>], 27. 6. 2003.
4. Duhovnik Meta: Revizijski odbori in njegova vloga v podjetju. Revizor, Ljubljana, 1997, 12, str. 9-32.
5. Federation des Experts Comptables Europeens (FEE): The Role of Accounting and Audit in Europe. [URL:[http://www.fee.be/secretariat/PDFs/TheRole of Accounting and Auditing in Europe 020502.pdf](http://www.fee.be/secretariat/PDFs/TheRole_of_Accounting_and_Auditing_in_Europe_020502.pdf)], 2. 7. 2003.
6. Fusaro Peter C., Miller Ross M.: What Went Wrong at Enron? Hoboken, New Jersey : John Wilkey & Sons, Inc., 2003. 240 str.
7. Fox Loren: Enron - The Rise and Fall. Hoboken, New Jersey: John Wilkey & Sons, Inc., 2003. 370 str.
8. Glaser Kenneth: Auditing. Second Edition. Oxford: Butterworth – Heinemann Ltd., 1993. 450 str.
9. Hauptman Lidija: Revizorjeva neodvisnost in kodeks upravljanja gospodarskih družb. Revizor, Ljubljana, 2003, 6, str. 48-66.
10. Haythornthwaite Alice: Will new auditing rules block career ladders? Accountancy, London, 2002, 8, str. 21-22.
11. Horvat Tatjana: Nova odkritja v WorldComu. Revizor, Ljubljana, 2002, 9, str. 112-113.
12. Ivanjko Štefan in drugi: Osnove organiziranja poslovanja in dela. Maribor: Ekonomsko – poslovna fakulteta, 1990. 204 str.
13. Kodeksi poklicne etike poslovnega finančnika. Delati etično – kodeksi poklicne etike izpostavljenih poklicev in funkcij. Grosuplje: Moderna, 2002, str. 129-152.
14. Kelhar Peter: Računovodska etika v spremenjenem poslovnem okolju. Revizor, Ljubljana, 2003, 1, str. 44-61.
15. Kodeks etike MZRS za računovodske strokovnjake. Revizor, Ljubljana, 2003, 3, str. 55-148.

16. Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev. Revizor, Ljubljana, 1994, 1, str. 63-81.
17. Knez Rajko: Osmo direktiva Sveta EU. Podjetje in delo, revija za gospodarsko, delovno in socialno, 1999, 3-4, str. 585-592.
18. Kiger Jack E., Scheiner James H.: Auditing. Boston: Houghton Mifflin, 1994. 893 str.
19. Naser, Kamal H.M.: Creative Financial Accounting: Its nature and Its use. NewYork: Prentice-Hall, 1993. 250 str.
20. O'ReillyVincent M. in drugi: Montgomery's Auditing. New York: John Willy & Sons, 1990. 816 str.
21. Osmo smernica. Revizor, Ljubljana, 1991, 1, str. 35-45.
22. Pucar-Kozmus Marija: Svetovalno delo revizijskih družb. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 98 str.
23. Pucar –Kozmus Marija: Pogledi na svetovanje revizijskih podjetij v strokovni literature. Revizor, Ljubljana, 1999, 2, str. 7-22.
24. Robertson Jack C.: Auditing. Sixth Edition. Homewood: Irwin, 1990. 763 str.
25. Taylor, Donald H., Glezen, William G.: Revidiranje – zasnove in postopki. Ljubljana, Zvaza računovodij, finančnikov in revizorjev: 1996. 1078 str.
26. The European Union On-Line: Communication from the Commission on statutory audit in the European Union: the way forward (98/C 143/03).
[URL:[http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=31998Y0508\(01\)&model=guichett](http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=31998Y0508(01)&model=guichett)], 22. 7. 2003.
27. The European Union On.Line: Commission Recommendation og 16 May 2002 – Statutory Auditors' Independence in the EU: A Set of Fundamental Principles, Official Jurnal L191, 19/07/2002 P.0022 – 0057.
[URL:http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexapi!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=32002H0590&model=guichett], 13. 7. 2003.
28. Wallance Wanda A.: Auditing. Second Edition. Boston: PWS – Kent Publishing Company, 1991. 1193 str.
29. Wolf Emile: Auditing today. Fourth edition. New York: Prentice Hall International, 1994.
30. Wyman Peter: Responding to Enron. Accountancy, London, 2002, 7, str. 125.

VIRI

1. Komisija za vrednostnice in borze (Security and Exchange Commission – SEC). [URL: <http://www.sec.gov/about/whatwedo.shtml>], 27. 7. 2003.
2. Mednarodno združenje računovodij (International Federation of Accountants –IFAC). [URL:<http://ifac.org/About>], 16. 7. 2003.
3. Mednarodno združenje računovodij (International Federation of Accountants –IFAC). [URL: <http://www.ifac.org/news/lastestoreleases.tml?nid=1034981360804143>], 16. 7. 2003.
4. Mednarodni odbor za računovodske standarde (International Accounting Standard Boards – IASB). [URL: <http://www.iasc.org.uk/cmt/0001.asp?n=57&s=9655748&sc={16A56C77-32C0-4258-9E9D-A50AC1557BBE}&sd=224632543>], 19. 7. 2003.
5. Odbor za računovodske standarde (Financial Accounting Standards Board - FASB). [URL:<http://www.fasb.org/>], 12. 7. 2003.
6. Sarbanes–Oxleyev zakon. [URL: [Http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?bdname=107_cong_bills&docid=f:h3763enr.txt.pdf](http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?bdname=107_cong_bills&docid=f:h3763enr.txt.pdf)], 15. 6. 2003.
7. Zakon o revidiranju (Uradni list RS, št.11/01).
8. Zveza računovodskih strokovnjakov (Federation des Expertes Comptables Europeena – FEE). [URL: <http://www.fee.be/secretariat/Introduction.htm>], 19. 7. 2003.

SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH POJMOV

American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) - Ameriški inštitut potrjenih javnih računovodij

Committee on Auditing - Evropska komisija

Code of Ethics for Professional Accountants - Kodeks etike za računovodske strokovnjake

Certified Public Accountant (CPA) –Potrjeni javni računovodja

Evropska unija - European Union (EU)

Federation des Experts Comptables Europeens FEE - Zveza računovodskih strokovnjakov

Generally Accepted Accounting Principles in the United States US GAAP - Ameriški računovodski standardi

International Federation of Accountants (IFAC) - Mednarodno združenje računovodij

International Accounting Standards Boards IASB - Mednarodni odbor za računovodske standarde

International Accounting Standards – IAS - Mednarodni računovodski standardi

International of Audit– ISA - Mednarodni revizijski standardi

International Audit and Assurance Standards Board (IAASB) - Odbor za mednarodne revizijske in zavarovalne standarde

Market maker - Ustvarjalec trga

Public Company Accounting Oversight Board PCAOB - Uprava za nadzor računovodstva družb

Strategic purpose entities - Enote za posebne namene

Securities and Exchange Commission (SEC) - Komisija za vrednostnice in borze

The Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW - Inštitut potrjenih javnih računovodij Anglije in Walesa

PRILOGE

VPRAŠALNIK

KODEKS POKLICNE ETIKE

Razvrstite devet naštetih *lastnosti*, ki naj bi jih imel revizor, po pomembnosti od 1 – najpomembnejša, do 9 najmanj pomembna.

neodvisnost	odsotnost navzkrižja interesov
nepriustranskost	poštenost
neoporečnost	natančnost
strokovna skrbnost	sposobnost ohranjanja zaupnosti
prizadevnost	

Katero načelo kodeksa poklicne etike, ki naj bi jih izpolnjeval revizor, je po Vaši presoji najpomembnejše? (označite)

odgovornost	neodvisnost
javni interes	dolžna poklicna skrbnost
neoporečnost	
nepriustranskost	

Katero od etičnih načel, naštetih v točki 2, je po Vaši presoji najtežje izpolnjevati?

Ali zakon o revidiranju in druga pravila revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo, ter mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča revidiranja dovolj natančni in podrobni za presojo in pravilno odločitev revizorja v konkretnih okoliščinah?

Da, dovolj	Večinoma ne
Kakor kdaj	Sploh ne

ENRON

Ali menite, da v Sloveniji obstajajo možnosti za podoben škandal, kot sta propad Enrona in WorldComa?

Da

Ne

Po propadu velikih podjetij kot sta Enron in WorldCom je nastala velika škoda, omajana pa sta bila tudi verodostojnost in ugled revizijske stroke. V katerih od navedenih možnosti vidite rešitve (razvrstite po pomembnosti od 1 – najbolj pomembno do 7).

- Sprememba standardov revidiranja
- Povečanje vloge revizijskih odborov v podjetjih
- Spremembe v organizacijskem ustroju revizijskih podjetij
- Dosledno ločevanje revizijskih in nerevizijskih storitev
- Zamenjava revizorja po poteku določenega števila let
- Nadzor nad delovanjem revizijskih družb
- Nenehno in kakovostno izobraževanje in usposabljanje revizorjev
- Drugo:

SEZNAM ZA PREVERJANJE NEODVISNOSTI (izpolni naj ga glavni revizor)

Naročnik:.....

Konec leta:.....

Cilj tega seznama za preverjanje je zagotovilo, da bo pri izvajanju revizije revizor neodvisen in samostojen v dejanjih in na videz v skladu s 26. in 27 členom Zakona o reviziji. Seznam za preverjanje mora biti izpolnjen vsako leto, preden se začne revizijsko delo.

A. Prepovedana razmerja: (pritrtilen odgovor na katerikoli vprašanje pomeni, da revizor ne sme sprejeti te naloge)

1. Ali ste vi (ali katerikoli član ali uslužbenec vaše revizijske družbe) zaposleni, redno ali pogodbeno ali občasno v podjetju, katerega računovodske izkaze je potrebno revidirati?

da	ne
----	----

2. Ali imate vi (ali katerikoli član ali uslužbenec vaš revizijske družbe) delnice v podjetju, katerega računovodske izkaze je potrebno revidirati ali je katerikoli od zgoraj omenjenih vložil kapital v podjetje?

da	ne
----	----

3. Ali obstajajo kakršnekoli družinske ali sorodstvene vezi kot je omenjen v 26. in 27. členu Zakona o revidiranju?

da	ne
----	----

4. Ali ste vi (ali katerikoli član ali uslužbenec vaš revizijske družbe) skrbnik, varuh, posvojitelj ali posvojenec lastnika, direktor ali katerikoli drug član posloводства v revidiranem podjetju?

da	ne
----	----

5. Ali je podjetje, ki ga je potrebno revidirati, vložilo sredstva v vašo revizijsko družbo?

da	ne
----	----

B. Občutljive razmerja (medtem ko taka razmerja niso prepovedana, kjer obstajajo, je potrebno narediti posebne ukrepe za zaščito revizorjeve neodvisnosti, kot npr. Posvetovati se z drugo revizijsko družbo)

6. Ali celotni honorar tega naročnika/skupine naročnikov presega: (a) 10% prihodkov revizijske družbe? (b) 15% vašega zaslužka?

da	ne
----	----

7. Ali je vaš naročnik/skupina naročnikov zelo prestižna?

da	ne
----	----

8. Ali naročnik dolguje revizijski družbi denar, ki (a) presega običajne kreditne pogoje vaše družbe?(b) je povezan z revizijo preteklega leta?

da	ne
----	----

9. Ali obstajajo dejanske ali pričakovane sodne obravnave med vami in naročnikom zaradi honorarjev, revizijskega dela ali drugega dela?

da	ne
----	----

10. Ali ste vi ali kdo izmed vašega osebja povezani s katerokoli drugo organizacijo, ki posluje s podjetjem?

da	ne
----	----

11. Ali ste vi ali kdo izmed vašega osebja sprejeli kakršnokoli pomembne dobrine ali storitve pod ugodnimi pogoji ali ste uživali pretirano gostoljubnost v podjetju?

da	ne
----	----

12. Ali je vaša revizijska družba opravlja kakršnekoli storitve za posloводство podjetja?

da	ne
----	----

13. Ali obstajajo kakšni problemi glede ustreznega osebja za revizijo?

da	ne
----	----

14. Ali obstaja pri naročniku zahteve ali drugi dejavniki, ki bodo negativno vplivali na sposobnost revizijske družbe za izvedbo te revizije?

da	ne
----	----

C. Sklep

Če bi bilo katerokoli izmed vprašanj v točki B odgovorjeno pozitivno, morate pripraviti preglednico, ki določa aktivnosti, ki jih predlagate za zaščito neodvisnosti in za zagotavljanje razpoložljivih dejavnikov in sposobnost za pravilno izvajanje revizije.

Glavni revizor:.....Datum:.....

D. Svetovanje (opravljeno z drugim glavnim revizorjem v tej revizijski družbi ali v drugi revizijski družbi, kjer so bila vprašanja pod točko B odgovorjena pozitivno)

Po mojem mnenju so predlagani ukrepi zadostni, da ohranjajo neodvisnost in zagotavljajo razpoložljivost dejavnikov in sposobnost za pravilno izvedbo revizije.

Revizor – svetovalec:..... Datum:.....
(ime, naziv, pisarna)

Natančnejši časovni potek vzpona in padca Enrona. Povzeto po knjigi Enron - The Rise and Fall (Fox, 2002):

- julij 1985 – Huston Natural Gas se združi z InterNorth, nastane Enron – meddržavna (sprva v okviru ZDA) družba na področju plinovoda z 37.000 miljami plinovoda
- 1989 – Enron prične trgovati z naravnim plinom. Po nekaj letih postane največji trgovec z naravnim plinom v Severni Ameriki in v Veliki Britaniji
- december 2000 - Enron objavi, da bo predsednik Jeffrey Skilling postal direktor februarja 2001. dosedanji direktor Kenneth Lay je postal predsednik nadzornega sveta. Delnice so 28.decembra dosegle največjo 52-tedensko višino 84,87 dolarjev.
- Avgust 2001 – Skilling odstopi, potem ko je vodil družbo samo šest mesecev in Lay postane zopet direktor
- 15 oktober - Lay se pogovarja z ministrom za gospodarstvo, ko je le-ta v Rusiji in je vodil gospodarsko delegacijo. Ta pogovor naj bi se nanašal na posle Enrona v Indiji in ne na Enronove finančne težave.
- 16 oktober - Enron je poročal o izgubi v višini 638 milijonov dolarjev v devetmesečnem obdobju in je razkril zmanjšanje lastniškega kapitala delničarjev v višini,2 milijarde dolarjev; izguba je delno povezana s partnersko družbo, ki jo vodi finančni direktor Enron Andrew Fastow
- 22 oktober - Enron je potrdil preiskavo SEC-a glede možnega konflikta interesov na področju poslovanja s partnerskimi družbami.
- 24. oktober - Enron je odpustil finančnega direktorja Andrewa Fastowa
- 28 oktober – Lay se pogovarja po telefonu z ministrom za finance in ga obvesti o finančnih težavah družbe Enron. Omenjena naj bi se pogovarjala tudi 8 novembra. Predstavniki ministra za finance so menili, da naj težave ne bi imele širšega učinka in zato minister za finance ni storil ničesar, da bi pomagal družbi.
- 29 oktober - Lay se je po telefonu pogovarjal z ministrom za trgovino. Pri tem je vprašal predstojnika Evansa, če ta lahko vpliva na odločitev Moody's Investors Service, ki je znižala Enronov kreditni rating.Evans se je po pogovoru na vrhovnem svetu ministrov za trgovino odločil, da ne bilo primerno intervenirati v zvezi z odločitvijo zasebne agencije glede oblikovanja kreditnega ratinga.
- 31 oktobra - Enron objavi , da je SEC-ovo poizvedovanje v Enronu napredovalo v formalno preiskavo.
- 8 november – Enron na podlagi preiskave SEC- a popravi svoje bilance za zadnjih pet let, pri čemer se izkaže obstoj izgube v višini 586 milijonov dolarjev.
- 9 november - Dynegy Inc. Objavi dogovor o nakupu svojega večjega konkurenta Enrona za 8 milijard dolarjev

- 19 november - Enron popravi trimesečne prihodke in poskuša rekonstruirati 690 milijonov dolarjev obveznosti, ki naj bi zapadle 27 novembra.
- 20 november zaradi skrbi o Enronovi zmožnostni reševanja svojih finančnih težav pade vrednost njegovih delnic skoraj za 23%, kar je najnižja vrednost v zadnjih desetih letih.
- 21 november – Enron doseže sporazum o podaljšanju roka odplačila svojega dolga v višini 690 milijonov dolarjev
- 26 november - Enronove delnice padejo še za 15%
- 28 november - Enronov kreditni rating se zniža za najnižji možen status. Vrednost njegovih delnic pade pod en dolar sredi največjega obsega trgovanja v zgodovini ZDA borz.
- 2 december - Enron bankrotira na podlagi 11. člena zakona o zaščiti pri stečaju (Bankruptcy Protection Act) in toži družbo Dynegy Inc. Za napačno prekinitve združenja.
- 9 januar 2002 - ministrstvo za pravosodje potrdi, da je uvedlo kazensko preiskavo o Enronu.
- 10 januar – Bela hiša razkrije Layaeva prizadevanja za pomoč administracije malo pred tem, ko družba propade. Enronov revizor Andersen pove, da so bili nekateri Enronovi dokumenti uničeni.
- 23 januar - Lay odstopi kot vodja nadzornega sveta in kot direktor Enrona, ostane pa v upravi družbe.